КХОАНА ХЬАЕЛЛ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ XI-гІа ОБЛАСТНОЙ ПАРТИЙНИ КОНФЕРЕНЦИ

ДЕРРИГАЧА МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВІАШАГІКХЕТА!

ШИНАРДИ, 15 ФЕВРАЛЬ № 20 (4188). 1966 шу

Мах 2 кеп.

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІай обкома, Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Советен Министрий Советен орган.

Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923-ШЕРА ДЕНЗ

КЕРДАЧА КОТАЛОНАШКА

Кхоана, 16 февpале хьаелл Нохч-ГІалгІай XI областной партийни конференци. Конференце ювцаргья парте областной комитетен ревизионни комиссен отчетни докладаш, КПСС обкома керда состави ревизионни комиссин хоржаргья, парте XXIII съезде бахийта делегаташ а белгалбергба.

Коммунистий а республика берригача къахьегамхой а вахаре лоархІаме событи я партийни конференци. Цун делегаташа отчетни хана чухь баьча балха итогаш ергья, гучадоахаргда новкъарлеш дола кхоачамбоацараш, хІаьта парте хьалхашка оттадаь доккхий декхараш дизза кхоачашдара де дезараш белгалдергда.

КПСС XXIII съезда сийленца накъа даха кийчлуча берригача советски халкъа а санна, вай республика промышленни предприятейн совхозийн болхлой, колхозхой, интеллигенце политически къахьегамен хьинар чІоагІа айденнача хьалашка болх бе йолалу областной партийни конференци. Цу хьалашка партийни организацей керттера декхар да боахами культурен дІадехо дегІайоалаяра нах оарцагІбахар, пайда эцанза йола керда торонаш гучаяхар, КПСС ЦК мартовски сентябрьски Пленумий решенеш кхоачашъеча коммунистий авангардни лоархІам кхы а лакхбар. Коммунистически партена а цун ленински Центральни Комитета а гонахьа кхотабенна болаш накъа боагІа шовй конференцена Нохч - ГІалгІайчен коммунисташи берригa къахьегамхойи.

Областной партийни организаце хьалхленца промышленность, юрта боахам, культура дегІайоалаяча доккхий толамаш даьхад вай республика къахьегамхоша. Цун боагГІаш бола мах а беш СССР Лакхехьарча Совета Президиума деза совгІат — Ленина орден еннай Нохч - ГІалгІайченна, хІаьта дуккхача толашагІа болча цун къонгаштен мехкараштен орденаши медалаши еннай.

Семилетка шерашка промышленни производства боарам шозза лакхбеннаб, цу даькъе 1964 — 1965 шерашка вешта аьлча отчетни хана чухь, 21 процент а луш. Укх тІеххьарча ворхІ шера 4-зза дегІаденад мехкдаьтта доаккхилга. Сихача темпаща дегІанхад мехкдаьтта чакхдоахача, химически, машинаш еча, энергетически, кхачан, ейгача а иштта кхыча а промышленноста доакъош.

Алхха 1964 — 1965 шерашка 18 процент алсамдаьннад мехкдаьтта доаккхилга, полиэтилен — 58 процент, дизельни доагор — 23, мехкдаьтта аппаратура хьаелга — 31 процент.

Промышленносте ворхІ шера 51 процент лакхъеннай къахьегама овсарле, хІаьта укх тІеххьарча шин шера — 14 процент. Продукцега дІадодар лохдара чотах семилетках 38 миллион сом ахча кходаьд.

Семилетка шерашка вай республике дукха балхаш даьд керда предприятеш хьалъяран йолаш яраш шеръяран.

Парте XXII съезда а КПСС ЦК мартовски Пленума а решенеш кхоачашъеш цхьадола толамаш даьхад областной партийни организаце юрта боахам дегІабоалабеча. Колхозашен совхозашен лакхъаьй лаьтта леладарен хьайбаш леладарен культура, тоаьй хІамаш дІаювча лаьттай структура, дикагІа пайда эца баьннаб хий дехкача лаьттаехи лоаман даьгІенехи.

Отчетни хана чухь республика колхозашкарен совхозашкарен хьайбаши коа тІара оалхазараши дебадарца цхьана лакхъаьй цар продуктивность а. Из бахьан долаш паччахьалкхенга дулх, шура, тха, фуаш дохкара 1965 шера план кхоачашъе вІаштІехьдаьлар.

Дукха балхаш даьд наьха вахара хьал тоадаран культурни боарам лакхбаран. ТІеххьарча шин шера хьалдаьд 200 эзар квадратни метр хула нах чуІе цІенош, дукха керда школаш, берий учрежденеш, кхыдараш.

Цхьабакъда, промышленностан юрта боахаман доал дара даькъе кІезига кхоачамбоацараш дац парте горкомий, райкомий, юкъахьанцарча партийни организацей балха юкъе. Шеко яц цу кхоачамбоацарех партийни конференце делегаташа дувцаргхиларах а хІаьта уж дІадахара наькъаш цар белгалдергхиларах а. Вайцига хІанз а ленттІа пайда эцац производства экономически эффективность лакхъяра йолча торонех, хІанз а йолаш я планаш кхоачаш ца ю предприятеш. Промышленноста цхьадолча доакъошка бокъонца йоакхо яц керда техникен толашагІа йола технологии балха юкъеяхьара, эсала йоаржаю хьалха латтарий опыт, кхомбеш лелаяц материалаши бедали, лоха я цхьайолча продукцей дикал, бизза пайда эцац берригача оборудованехи механизмехи. Бурув деттача дукха аварешхул, болх ца беш дукха хи йоаю.

Республика халкъа боахама доккха зе ду капитальни гІишлошъяра хьахецача ахчах бизза пайда ца эцаро. Духхьал укх шин шера пайда ца эцаш дисад 27 миллион сом ахча. ГІишлошъерий сийлен декхар да гІишлош сиха, хоза, дика хьалъяр, материалий кхомбар, къахьегама дисциплина тоаяр, балхашта механизаци яр.

Юрта боахаме а промышленносте санна къаьстта терко е еза экономически дешашта, лакхъе еза наьха экономически знанеш, совбаккха беза къахьегамцара наьха безам. Хьалха латтарий опыто хьахьокх мел йоккхий торонаш я республика юртбоахам дегІабоалабара, дукхагІа хьайбай продукташ яхара, дикагІа ялаташ хьувкъадара. Бакъда, царех лерттІа пайда эцац. ХІанз а лоха я лаьтта леладара культура, бизза пайда эцац хий дехкача лаьттаех, тоаяь яьнаяц хІамаш дІаювча лаьттай структура, телхаю агротехнически бокъонаш, бизза болх байтац техникага, во хьувкъаю тайп-тайпара культураш, дукха да царга дІадодар. Иштта дукха кхоачамбоацараш да хьайбай боахаме а. КІезига дебаду хьайбаш, къаьстта детта доахан а дебадеш, дукха доахан Іаьхара дус, дов. Во вІаштІехьбаьккхаб племенной болх. Дуккхача боахамашка лерттІа леладац хьайбаши коа тІара оалхазараши чу а оттадаь дорстаделга. ГІийла хьайбаш паччахьалкхенга дохкарах доккхий зенаш хул колхозаштен совхозаштен.

Уж кхоачамбоацараш цІендаь дІадахара а КПСС ЦК мартовски сентябрьски Пленумий решенеш кхоачашъяра а тоабе беза парте горкомий, райкомий партийно-организаторски идеологически болх.

Идеологически болх тоабара, коммунистически уйланца наха кхетамбалара тІеххьарча шерашка кІезига болх баьбац вай республике. Къаьстта йоакхо ю коммунисташа кІоаргагІа марксистско-ленински теори, политически экономи, КПСС истори Іомадара. Вахарца айхагІа бувзам болаш я пропаганден агитации.

Бакъда, хІанз а боагГІача тайпара лелабац вайцига идеологически болх. Партийни организацеша даима терко е езаш дешаш да нах коммунистически кхетам болаш, тІехьадиса гІулакхаш ца доахкаш хьалкхебар. Массанахьа лерттІа вІаштІехьдаккха деза партийни дешар. Ленински парте идеяш йоаржаеш а коммунистически уйланца къона тІехье хьалкхееча партийни организацешта новкъостал деш а хила деза литература, искусство, кепа йоазув, радио, телевидени, агитколлективаш, культурно-просветительни учреждении.

Уж дерриг дешаш дувцача а къоастадеча а хьинаре дакъа лоацаргда партийни конференце делегаташа, хІаьта цар белгалдоахаргда болх дІахо тоабара де дезараш.

КПСС XXIII съезда сийна къахьегама вахте эттаб республика коммунисташи къахьегамхойи. ШерагІа яржаш латт пятилетка хьалхарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра йола яхь.

Шеко яц Нохч-ГІалгІайчен областной партийни организаце хьалхленца республика къахьегамхоша шоашта хьалхашка латта доккхий декхараш дизза кхоачашдергхиларахи вай мехка коммунизм хьальеча цар хьинаре дакъа лоацаргхиларахи.

ДІайха моаршал да шуга, XI областной партийни конференце делегаташ!

Кийчле, механизатор!

Цахаддаш болх бу Сунженски района механически мастерскешка. Трактораштеи кхыча юртбоахама машинаштеи графиках ю ремонт.

Района колхозаша ремонт яь кийчъяьй 202 трактор, 168 нух, 239 сеялка, 188 тракторни культиватор, дуккха кхыйола юртбоахама техника.

Дийнахьара нормаш 150 процент кхоачашъю «Путь к коммунизму» яхача колхоза чоалхане деталаш юхаметтаувттаеча токара Скоморохов Дмитре.

БІаьстан кхашкара балхаш дІадоладалале еррига юртбоахама техникана ремонт яь яккха ра тІехь социалистически яхь яьржай ремонтникашта юкъе.

Иштта сиха ремонт ю МалгІабика района боахамий механизатораша а. Тоае езача 114 юрт боахама машинах хІанзле 80 трактора ремонт яьй. Духхьал укх тІеххьарча итт дийнахьа ремонт яь мастерскешкара араялийтай 12 трактор.

БІаьстанга кийчлуш ба Грозненски района механизатораш а. ИттлагІа февраль хьатІакхоачаш 321 трактор ремонт яь яьннай.

Массанахьа а дийте иштта?

Халахете а цхьаццанахьа во лел уж гІулакхаш. Трактораштеи кхыча юртбоахама техникатеи ремонт елга ледара да Ачхой-Мартана районе. Укхаза хІара кхоалагІа трактор ремонт яра я. ХІанзчул тІехьагІа тоаеза езаш 37 трактор я. Иштта хьала тІа я Ножай-Юртен Надтеречни районий совхозашкара трактораш а.

Ала деза ремонт яра балхий темпаш хІанз Іалаьмате лоха хилар. ДІадахача шера иттлагІа февраль хьатІакхоачаш республика тракторни парка 85 процент ремонт яьяр, хІаьта хІанз ремонт яьраш дуккха а кІезигагІа я. Колхозийн совхозийн кхы а 500 трактор юхаметтаоттае езаш я хІанзчул тІехьагІа.

БІаьсти хьежаргьяц. БІаьсти ДІадув ялаташ дІаде йолаеннай мехка цхьайола районаш, хІаьта цудухьа сихде деза юртбоахама техникана ремонт елга.

А. ТОЛУБАНОВ.

ХЬАЙБАШ ЛЕЛАДЕРИЙ ГІУЛАКХАШ

Республика хьайбаш леладеча фермай болхлоша лакхара социалистически декхараш тІанийцад укх шера.

ХІанз хІара ферма болхлой керттердар хьайбашкара йоала продукташ яхарен уж кийчъярен хьалхарча квартала план кхоачашъяр да.

ИттлагІа февраль хьатІакхоачаш дІадахача шера цу хана кхаьчачул дукхагІа дІакхаьчад республика берригача приемни пункташка дулх, шура, фуаш.

Гудермесскии Веданеи районаша хІанзле кхоачашъяьй паччахьалкхенна дулх дІададара хьалхарча квартала план. Шура дІаялара план 50 процент совгІа кхоачашъяьй МалгІабика, Ведана, Наьсарен, Урус-Мартана районий колхозашеи совхозашеи. Цу районашка дІадахача шера укх хана екхачул 1,2—1,6-зза дукхагІа шура екхай.

Из кхоачашде карагІдаьннай хьайбаш дебадарахи цар продуктивность лакхъярахи.

Наьсарен района совхозашка январь бетта хІара кхоабача Іаттагара 126 килограмм шура яькхар, из хул 1965 шера январе яькккачул ткъеста килограмм совгІа, хІаьта МалгІабика боахамашка 27 килограмм тІакхийттай.

Еррига республике яккха езачох 38 процент кхоачача Грозненски, Наурски районашка шура яккхар а из паччахьалкхенга йохкар а чІоагІа во леладу. Цу даькъе иштта тІехьадус Советскии Ножай-Юртеи районий боахамаш а.

ИттлагІа февраль хьатІакхоачаш паччахьалкхенга хьалхарча квартале дулх, шура, фуаш дохкара план кхоачашъярах йола

СВОДКА

(хьалхарча квартала планах процентаща)

	дулх	шура	фуаш
Ачхой-Мартана	77	49	64
Ведана	105	63	12
Грозненски	40	40	30
Гудермесски	140	48	—
МалгІабика	92	57	118
Надтеречни	61	46	7
Наьсарен	80	53	—
Наурски	53	35	29
Ножай-Юрта	62	29	1
Советски	65	33	9
Сунженски	91	45	40
Урус-Мартана	72	55	40
Шаьла	57	46	54
Шелковской	70	47	37
г. Грозный	23	—	—
Республике еррига	66	45	36

ЛЕНИНГРАД. Тельмана цІерахча комбинате болх бе йолаеннай технически моашош ду керда корпус. Цунца дувзаденна 1966 шера кхоалагІа дакъа алсамдаккха йиш хургья целлюлозно-аьхата, полиграфически, цементни, кхыча промышленноста отраслешта хиланза яргІоаца продукци арахецилга.

СУРТА ТІА: кердача корпуса тиацки отделене. Станоний балхага хьожаш я Татьяна Захарова.

ТАСС фотохроника.

ТАСС ЗАЯВЛЕНИ

Укх денношка Гонолулу США президента Джонсонеи США правительства бехктоккхамерча деятелий группан совещани хилар Тхилу а Ки а яхача сайгонски марионеткащца, хІаьта 8-ча феврале кепа теха араяьккхар «гонолулски декларации» яхари цхьана оттаяь коммюникеи.

Цхьаькха а провокаци йолаяьй вьетнамски халкъа духьала, Къулба-Малхбоален Азерча машараи кхерамзленнеи духьала.

Гонолулу кулгаш яздаьча документаша тІагІоллара чІоагІа хоза дувц «социальни нийсхо ца хилар» дІадаккхара хьакъехьа, Къулбехьен Вьетнама халкъа «бокъонца йола демократи» хьаярах, «халкъаш шоай лоІаме хилара принципаи доал дерий пурамах правлене вІашагІйоллара принципаи» США тешаме хиларах, и. кх. дІ. ХІаьта Вьетнамерча ВІашагІкхийттача Штатий гІулакхаша хьахьокх, уж Къулбехьен Вьетнаме бахача наьха социальни прогресс Іалашъе а ца гІерташ, американски Іуй клика цІеша йиза режим цунна качйолла гІерташ хилар; США-с демократе йоакхо яц, демократегеи паргІатонгеи кхача безам болаш дола Къулбехьен Вьетнама халкъ эггара акхагІа йолча методашца тоІаде гІерт. «Дикадар лови» доккхий хІамаш лерхІи» яхаш доккхий хабараш мел дукха дийцадар аьнна къайлайохьалургъяц США-с Къулбехьен Вьетнаме лелаяраш жандарма, реакцеи колониализмаи гІонча гІулакхаш хилар хьахьокхаш йола факт.

Хаттар доагІа, фу хьашт долаш хиннай Гонолулу къулбехьенвьетнамски марионеткаш а тІахьехаш вІашагІтеха кхетаче? Цунна жоп лу Сайгонеи Америка ВІашагІкхийттача Штатийи «бизза барт вІаштІехьбаьнаб тІемах тІа-тІа дукхагІа пайда боалаш хилара политикаи герзашцарча низашта юкъе кхы а айхагІа бартцхьоагІон гІулакхаш» тоссадалареи хьакъехьа яхаш дувцаш йолча «гонолулски декларацеи» «коммюникеси» шоаш. Дерригa маІан цунах латт. Бувцаш бар, цу тайппара, Вашингтоне политика арайоахараша тийша болх боаллача сайгонски инаралащца баь барт, вьетнамски халкъа духьала лоаттабу тІом мехка къульбехьене шербараи Вьетнама Демократически Республикана духьалара агресси чІоагІъяраи тІаберзабаь барт ба.

Гонолулу совещани хинначул тІехьагІа кепа теха арадаьхача документашта юкъера кхыметтел вьетнамски халкъа духьала лелаю агресси соцае а Женевски соглашеней сий дареи ший гІулакхаш ше къоастадара йола Вьетнама халкъа бокъо лархІареи ларда тІа Вьетнамера гІулакхаш къоастаде а США правительство кийча хилар хьоахадеш йола моттиг ковайоагІаргьяц. Гонолулу тІанийцача решенешка хьежжа кхы а дикагІа гучабоал вІалла дукха ха йоацаш а тІехьа американски политикаша шера дІакхайкабеш хинна «машара инициативах» бола оапаш. ХІанз бокъонца гуш мадарра, машара хьакъехьа дувцача хабарашца къайла а кхухьаш, дІахо шербе лерхІаш бар вьетнамски халкъа духьалара гІаьрахой тІом, из Индокитайски ахгІайрен кхыча паччахьалкхений территоре тІа балара кхерам тІа-тІа сов а боаккхаш.

ХьалхагІа хиннача сайгонски марионеткашца а кхетаченаш хиннай США кулгалхой. цхьабакъда, Вашингтон массе оагІорахьара хестаеш хинна уж марионеткаш хІанз йоацаш я, хІаьта цу хана увттаяь планаш юкъахйисай. Иштача хьал тІа оттаргба, шеко йоацаш, США кулгалхоша хІанзарча сайгонски марионеткашца баь барт а, Вьетнамски халкъа духьала, Къулба-Малхбоален Азерча машара духьала керда вІашагІбеллача барто вьетнамски халкъа кортамукъален къовсам кхы тІа а чІоагІбар, американски агрессена духьалара, къовсам лоаттабеш йола Вьетнам хьаллоацаш бола болам кхы а чІоагІагІеи шерагІеи боаржабар мара хІама дергдац.

Вьетнамски халкъагахьа да бакъдари нийсхои. Цо лорабу ший даьхен машар, паргІато, лоІам, цхьоагІо, территориальни бІарччал, из кийча да цІаккха а тІехьашка ца доалаш котало яккхалца къовсам лоаттабе. Из чІоагІо американски бомбаел, напалмал. дохьаж доаллача газел низ болашагІа я. Кердача, Гонолулу дагаьлцача милитаристски акцеша Вашингтона халонаш кхы тІа а совйоахаргья. Вьетнамски халкъа духьала хьаьяча агрессе шоаш чукхайсача кІоага чу кхы а дукхагІа чуозаргья США.

Ший интернациональни декхара тешаме йолча Советски Союзо массе оагІорахьара новкъостал даьд, дІахо дерг а да Вьетнама Демократически Республикана, империалистически агрессена духьала къовсам лоаттабеча вежарашка долча вьетнамски халкъа.

Вьетнамски халкъа духьалара агрессивни тІом шербар — из бац Вьетнамера гІулакхаш къоастадергдола никъ. Вьетнамски проблема бокъонца къоастае йиш хургья Вьетнама Демократически Республика правительства лаьцача дика йовзаш йолча нийсхон позицейи Къулбехьен Вьетнам мукъаяккхара Къаман фронта программаи ларда тІа.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ МЕХКИЙ ЭКОНОМИКА ДЕГІАЙОАЛАЯРГА

1966 шера 11 феврале Москве хилар вІаши юкъерча экономически новкъостала Совета исполнительни комитета ткъаь цхьоалагІа заседани.

Исполнительни комитет хьежар Іаьржача металлурге, химически промышленноста, радиотехнически электронни промышленноста, яйгача промышленноста гІулакхашта йолча СЭВ-а массазарча комиссеша СЭВ-а членаш долча мехкий уж доакъош 1966 — 1970 шерашка дегІакхувлара планашта координаци ярца ювзаенна йолча керттерча проблемай хьакъехьа яьча докладашка, хІаьта цу дешах йоагтІаш йола рекомендацеш тІа а ийцар.

ВІаши дагабаьлар СЭВ-а членаш долча мехкий халкъа боахам 1970 шерал тІехьагІарча хана дегІакхувлара планашта координаци яра кийчон балхаш вІаштІехьдахара хьакъехьа.

Исполнительни комитето къоабалйир 1966 — 1970 шерашка производствана специализации координации яра хьакъехьара рекомендацеш. Цу рекомендацешка хьожача хана комитето теркалдир белгалъяьча производствана специализаци еча дакъа лоацача мехкий цунца вІаши хьашт хилар а СЭВ-а членаш долча мехкий экономически барт - цхьоагІон гІулакхаш дегІаухаргхилар а.

Исполнительни комитето къоабалйир 1966 — 1970 шерашка производствана специализации кооперировании яра хьакъехьара рекомендацеш. Цу рекомендацешка хьожача хана комитето теркалдир белгалъяьча производствана специализаци еча дакъа лоацаш долча мехкий вІаши юкъера хьашташ а СЭВ-а членаш долча мехкий экономически барт-цхьоагІон гІулакхаш дегІакхувлар а.

Исполнительни комитето 1966 шера ший балха план тІа а ийцар, хІаьта иштта СЭВ-а членаш долча мехкий барт-цхьоагІон гІулакхаща дувзаденна долча кхыча дешашка а хьежар.

Вежарий доттагІал а, дІа-хьа дувцар кхеталеча, массава а цхьатарра раьза волча хьалашка дийцар дешаш. (ТАСС).

Хьинар лаьгІ ца деш

Доккхий толамаш доахаш накъа боагІа парте аргІанарча XXIII-ча съезда город МалгІабикера къахьегамхой.

Укх шера дІабахача бетта города предприятеша 102,2 процент кхоачашъяьй валови продукци арахецара план. ДІадахача шера цу ханна арахийцачунца нийсйича 20 процент дегІаенай валови продукци. Планал совгІа арахийцай 57 эзар сома маьха продукци.

Дикача толамашца дІадоладаьд ер шу города мехкдаьттахоша. Мехкдаьтта даккхара план 102 процент кхоачашъяьй «Малгобекнефта» НПУ, планал совгІа даьккха мехкдаьтта 7200 тонн да, из хул парте XXIII-ча съезда сийна тІанийцача декхарех доагІачул 1600 тонн дукхагІа.

Январь бетта къаьстта дика къахьийгар цхьоалагІча мехкдаьтта промысла коммунистически къахьегама коллективо (заведующи нов. Паук, партбюро секретарь нов. Лебедева). Мехкдаьтта даккхара план 101,4 проценти газ яккхара план 102 процента кхоачашъяьй коллективо, планал совгІа даьккхад 3470 тонн мехкдаьттеи 310 эзар кубически метр гази.

Цу промысле хьалха латт мастера нов. Х. Г. Нозадзе бригада. Мехкдаьттеи гази яккхара план 101,5 процент кхоачашъяьй цо. Бригада толашагІа бола операторaш ба Х. Котиков, А. Ерохин, И. Хамин, кхыбараш. ЦхьоалагІча мехкдаьтта промысла коллектива болх дикагІа латтара бахьан да укхазарча хІара оператора, мастера, коллектива кулгалхочо промысла болх, дерригa техникоэкономически хьокхамаш тоадера даькъера шийна тІалатта бехктокхам кхетабеш хилар. Цу промысле эггара хьалха хьаллоац мехкдаьтта дукхагІа даккхара вай мехка дІадоладаь молагІа кердадари толашагІари. Промысла партийни организаце даим дувц производства дешаш, коммунисташ хьежабу лоархІамерча участкашка. 1965 шера 4-ча квартале яьча социалистически яхьа итогех хьокхамаш дикагІа хиларах парте городской комитета бюроси горсовета исполкомеи цу коллективана елар горкомеи, горисполкомеи карарa-кара тела Ше байрахк.

Дика толамаш даьхад нов. Албогачиев заведующи волча 3-ча мехкдаьтта промысла коллективо. Мехкдаьтта даккхара план 101,4 проценти газ яккхара план 101,6 проценти кхоачашъяьй укхаза, планал совгІа даьккхад 2710 тонн мехкдаьтта, газ — 330 эзар кубически метр.

Доккхий къахьегама толамаш доахаш дІадоладаьд пятилетка хьалхара шу бурув деттача конторай коллективаша а. ЦхьоалагІча контора коллективо бурув тохара план кхоачашъяьй 101 процент, планал совгІа техад 90 метр бурув. ДикагІа лоархІаш я буровой мастера Хамураиева бригада. Социалистически декхараш 140 процент кхоачашдаьд цо. ХІаьта М. Атарщикова бригадас — 196 процент.

Январь бетта заданеш толамца кхоачашъяьй бурув тохача шоллагІча контора коллективо а. Планал совгІа 102 метр бурув техад. Цу конторе дикагІа лоархІаш я тІанийца социалистически декхараш 142,7 процент кхоачашдаь йола мастера Бахчевниковеи социалистически декхараш 128 процент кхоачашдаь мастера Русомовеи бурови бригадаш.

Нагахьа санна 1965 шера кирпишк ю завод, райпо, ОРС, кхыраш санна йолча дуккхача предприятеша планови заданеш кхоачашъяь еце а, хІаьта 1966 шу дика дІадоладаьд цу предприятеша. 1965 шера шоай хинна кхоачамбоацараш теркал а деш шоай йолаш йола торонаш гуча а йоахаш январь бетта план толамца кхоачашъе вІаштІехьдаьннад коллективай. Масала, кирпишк еча заводо продукци арахецара план кхоачашъяьй 110 процент, ОРС-о — 101,6 процент, райпо — 108 процент, быткомбинато — 105 процент.

Январь бетта № 9 йолча СМУ гІишлошъераша эксплуатаце дІачуеннай центральни трапни установка шоллагІа аргІа. Из объект болх бе йолаялар бахьан долаш тха вІаштІехьдаьннад скважинашка аланца йоагІа газ кІезигъе. Цхьабакъда, трапни установка кхоалагІча лагІашкара йоагІа газ дукха йоагаю оаха, укх шера миллион кубически метрал совгІа йоагаяьй из. Цудухьа тха хьалъе еза газобензинови завод, болх бе йолаялийта еза компрессорни станци. ХІанз тхоай берригa теркам тІаберзабаьб оаха цу лоархІамерча промышленни объекташта.

Мехкдаьтта даккхараи бурув тохараи МалгІабика хьалхашка латтача декхараша дІадех дуккха материальни къахьегамеи ресурсаш дІаяхийта езилга. Духхьал 1966 шера 15 процентага дІакхоачабеш лакхбе беза тха мехкдаьтта даккхара боарам, хІаьта газа — 22 процентага кхоачабеш, 40 эзар совгІа метр бурув тоха деза. Тха вІаштІехьдаргда уж декхараш кхоачашде.

Укх шера шоллагІча квартале дена планированеи материальни стимулированеи кердача хьалашка яргья «Малгобекнефта» НПУ предприятеш, цудухьа хІанззе а дІадоладаьд оаха цу гІулакха дола кийчон балхаш.

1966 шера юххье даьха толамаш дІахо деба а деш, башхадикача совгІаташца накъа гІоргба городера къахьегамхой парте XXIII-ча съезда.

И. СУРХОЕВ, КПСС МалгІабика горкома секретарь.

БЕТТА КЪАЙЛЕНАШ

Кхо бIаьи ах бIаьи шу хьалхагIа дага а лаьца телескоп хьаьжча хана денз даим тохкаш хьайоагIа Бетта тIехе. Цу хана; XVII-ча бIаьшерене, итальянца Риччиоле, эггара хьалха Бетта зем баха болабеннарех цхьанне, беркатерча кулгаца «фордий» цIераш техкар сийрдача «материкашта» юхебиса эггара баьдегIа долча Бетта доакъоех. Карташ тIа баьлар ДогIай Форд, Сатийна Форд, Морхий Форд, заливаш, Iамарч. «Фордех» эггара боккхагIа болчох ДуIай Океан аьнна цIи тиллай Риччиоле.

Шоайла хьалха дIабахарий традицеш чIоаггIа лоархIаш ба Iилман нах. Вай деношка кхаччалца астрономеца йиса йолаш я созвездей мифологически цIераш. ХIанзарча Бутт тохкараша хIанзалца юхейитай «форд» яха къаенна термин а. Цул совгIа, 1959 шера «Луна-3» яха станци сигалъяхачул тIехьагIа карта тIа оттадаьд керда «фордаш» —Москвай Форди ДагIлаттарий Форди. Бетта «фордаш» геттара декъа хилари геттара шера, цхьан хана лаьла кхера чубижа бераш хилари белггала, дукхача хана денз ховш доллашехьа а. Цунна дола тешал да цхьацдайолча моттигашка «фордашта» юкъера хьалкъеда мугIарчагIа латта хара гувнаш — лаьлача кхеран толтолаша къайлайихьача ширача катерий лараш.

Из тIеххьара белгало Бетта тIехен тамашийнарча башхалонца юв заенна я. Лаьттан тIа, оалаш мадарра, хи тIадамо кхера буаболийт. Бетта тIа-м мичад е цхьан метте латташ дола хий а, е мух а, цудухьа Бетта тIехен тIара эрози лоадаме яц. Керттерча даькъе из хул лакха энергеш йолча микрометеориташи протонаши — «маьлха михаш» тIехен тIа тIадеттадалар бахьан долаш. Бетта тIехен тIа я гаьнна хьалха хиннача космогонически катаклизмай лараш, вешта аьлча Беттен Лаьттен меттел, бIарчча хьайцача ерригача Маьлха система а эволюци йовзара дIоагIа хила тарлуш йолча процессай лараш.

Бетта дукха къайленаш хIанз а гучаяханза юсаш я, цхьабакъда, Iилманна йовзанза йола уж къайленаш хьагучаяьхача Маьлха системах хетараш дикка хувцадала мегар. ЦаI мара йоаца вай естественни спутник сов йоккха я: ший массага диллача 81-зза мара Лаьттал эIама-гIа бац из, вокх йоккхийча спутникий массаш уж юкъейоагIача вай маьлха система планетий массай эзарлагIча даькъага а ца кхоачача метте. Юкъера лаьрхIача 384 эзар километр Лаьттанна гаьна, ба Бутт. ВIаши нийсийча из юкъ йоккха я, Маьлхо Бутт тIаувзара низ Лаьтта тIаувзача низал тIех болаш санна — планетий спутникашта а иштта шийтайпара явлени я.

Укх тIеххьарча шерашка кхаччалца Бетта къайленех лоархIаш яр Лаьттан тIара цIаккха бIарга ца гуш йолча цун тIехьашкахьарча оагIон структура проблема а. Цу проблемах хеташ а лерхIаш а хинна хIамаш дукхача тайпара дар. 1965 шера аьхки «Зонд-3» яха советски космически кема сигалдахийтарца практически чакхбаьлар 1959 шера «Луна-3» яхача планеташта юкъерча автоматически станце дIаболабаь хинна Бетта тIехенна беш бола глобальни тохкам.

«Зонд-3» яхача космически кема тIара Iочуденна сурташ юххьанца техкачул тIехьагIа гучадаьлар, вай спутника тIехе берригача Бетта цхьа «материк» санна лархIар, гучох, эггара нийсагIа хилар. «Фордаш» — гуш йолча ах оагIон белггалара башхалонаш мара а яц, цхьацанахьара «внутриматерикови» вкрапленеш а я. ХIаьта ерригаа бIарчча хьайцача, гуш йолча оагIонал чIоагтIа эргаш йолча Бетта тIехьашкахьарча оагIон тIа дукха я талассоидаш аьнна цIи йоаккхаш йола рельефа шоай тайпара формаш.

Талассоидаш яхараш, «фордаш» санна, пхорагIа йистача 500 километр а хургйолаш йоккхий тeIа моттигаш я, цхьабакъда, пхон бесаген белгалонген диллача «фордашта» тара яц уж.

Макромасштаберча Бетта шара структурах ховраш хIанз тоъал белгалдаьнна долча хана, Бетта тIехен микроструктурни башхалонаш — шоай бустамашца бIаьш метрел йоккхагIа йоаца формаш — дуккха а кIезигагIа техка я. Шеко яц, уж керттерча даькъе тeIа моттигаши кратераши хиларах — гергъенней йоашаенней. Гучадаьннад, Бетта грунт — лунит, цунах ма аллара аьлча, цхаралъяьнна я, хIаьта йIовхал эзарзза хIана ялийтац аьнна кIезигагIа чакхйоалийт цо йовзаш йолча лаьттан породашачул.

Уж а цхьадола кхы тайпа а Бетта тIехенах дола хоамаш хьайцад моделировани яра, бокъонца оптически бустамаш дахара наькъаца а хIаьта иштта хIанзара радиофизически методаш юкъейоалаяра новкъостлаца а. Бутт радиофизически методашца таькара даькъе къаьстта а доккхий тохкамаш даьд укх тIеххьарча шерашка профессора В. С. Троицке кулгалдеш болча Лобачевске цIерахча Горьковски университетерча Iилма-тохкама радиофизически института болхлой группо.

Дувцаш дар сигаларча вокх телана космически гаьналгара кIоаргга тохкамаш делга хилар теркал а деш, Бутт тохкача даьха толамаш геттара дика лархIа доагIаш да. ХIаьта а, Бетта хьакъехьа хьакхаьча хIанз йолаш йола Iилман даннеш хIанзарча замо дIадехараш та бизза кхоачамбулургболаш яц, Бетта тIехенах дар дизза хайна даллалца йолча хана кхоачашъе йиш йоацаш я космически программай дуккха этапаш, саг цу тIа Iохоаве вIаштIехьа дац. Бокъонца дог тийша а болаш хIанз укх сахьата хьдда жоп дала йиш йолаш бац Iилмахой кхыметтел укх хаттара а: кхаьта хиларга диллача цамца лоа санна бола дом уллий-хьогI Бетта тIехен тIа, е моакхаз санна чIоагIа я цун тIехе.

Цкъарча юхьига Бетта тIехе йовзара духьа 1962 шера «хабар дувца бургац» — чулатташ бустамаш доахеи хоамаш дуи аппаратура а йолаш йола цхьа бIаьи ах бIаьи килограмм еза сферически контейнер цу тIа яхийта гIийртабар американски Iилмахой. ВIаштIехьдаккха лерхIаш дар сахьата 8—9 эзар километр масса йодаш йолча «хабар дувцача» бургаца массал Бетта тIехенна гаргакхаьчача хана 450—480 километр мара хургйоацаш эша а еш кIаьда доацаш Iохоаелга. Из декхар кхоачашде гIерташ «Рейнджер» яха автоматически станци кхоззе а сигалъяхийтарах аьттув балаизар. Бакъдар аьлча, цо хьахьокх космически кема кхыметтел кIаьдда ца хоадеш а Бетта тIехен тIа Iохоале технически мел чоалхане да.

Цул тIехьагIа «Рейнджерий» конструкци хийцар, хIаьта Iилман массехк декхар духхьал цхьанне тIа доаладир — станци IотIайожале хьалхагIа Бетта сурт даккхар. «Рейнджер-6» аьттув ца боалаш йисачул тIехьагIа ворхIлагIча, бархIлагIча, ийслагIча станцеша доккхий сурташ даьхад Бетта тIехен йоккха йоацача моттигий.

Цхьабакъда, Бетта группа Iалама хьакъехьа барт вIашагIа ца кхеташ дола дешаш «Рейнджераш» Бетта тIа яхачул тIехьагIа кIезиг ца даларал совгIа, кхы тIа а дукхагIа хилар. Уйла тIаозаш дола масал: 1965 шера бIаьстан юхье Бетта Iалама хетаяь конференци хилар Вашингтона юххерча космически полетий Годдордовски центре. Цига вIашагIтеха бар дунен дуккхача мехкашкара Iилмахой. Ювцаш хиннараш «Рейнджер» яхача кемаша даьхача суртий анализа итогаш яр. Цхьабакъда, цхьан уйлан тIа саца вIаштIехьдаланзар конференце дакъа лоацаш хиннарий. Хаддаш дош оалаш къамаьл даьча Корнеллски университетерча доктора Голда хьаькъале белгалдаьккхар, «Рейнджераша» даьха сурташ хIаранена алхха цунна шийнна хетар хьахьокхаш дола кизга хилар.

Бетта рельефа башхалонаш Iомаеча хIанзалца хьа къоастаянза дуккха проблемаш тахка езаш ба Iилмахой хIанзчул тIехьагIа.

Космически средствашца дIахо тохкаш я Лаьттан спутник. 31 январе Советски Союзе аьттонца сигалъяхийтай «Луна-9» яха автоматически станци.

А. ГУРШТЕЙН,
П. К. Штейнберга цIерахча Паччахьалкхен астрономически института Беттеи планетийи физика Отдела Iилман болхло.

(1966 ш. № 6 йола «Новое время» яха журнал).

Е дийнахьа а, е йIаьхача баьдеча бийсана а, е геттара шийла йолча хана а дижац Красноярски Гидроэлектростанци хьалъеча Енисее йоккхача гIишлошка доалла гIарната. ЦаI-ах миллион кубометр бетон чуйоттаргья укх шера ГЭС-а керттерча сооруженешка. Гидростроителаша шоашта хьалхашка декхар оттадаьд правобережни участке гIолла де дезача балхий хьалхарча квартала план КПСС XXIII съезд хьаеллалехьа кхоачашъе аьнна.

Сурта тIа: бетон тIайола само свалаш дIайолх котлован йолча.

Ю. Бармина сурт.
ТАСС фотохроника.

СОВГIАТ КИЙЧДУ

Сталелитейни цехе боккъонца бола дай хинна лел болат доаладераш. Цар говзача кулгаша тишача аьшках хьаду коача болат, формашка чудотт дIайха метал. Цигара доаллашехьа из кхоач обрубщикай кулгашка, царгара кхы а дIахо дода. Иштта тайптайпарча професех болча наха шоай сталелитейни цехе кхоачашъю ЦК сентябрьски Пленума решенеш. Шиший участкера болх дикагIа кхоачашбара тIагIертта къахьегаш ва хIара болхло, мастер, инженер. Даьхача толамаша хьахьокх из иштта хилар. ДIадахача шера валови продукци арахецара план 104,4 процент, товарни продукци 120,6 процент кхоачашйир, 5,4 процент лакхъелар къахьегама овсарле.

Укх шера а «Сунжанефта» мехкдаьттахой болам хьал а лаьца, XXIII-ча съезда сийна лакхара социалистически декхараш тIайицад цеха коллективо. Участкаштеи отделаштеи юкъе яьржай социалистически яхь. ХIара участке каст-каста дикагIа йола балха опыт Iомаяра хетаяь собранеш хул. Цига цар дувц сакхат доацаш продукци арахецара де дезар, хIана аьлча коммунистически къахьегама сийлен цIи яккхара къовсам лоаттабеш я цеха коллектив.

Январь бетта задани 105 процент кхоачашъяьй. Хьалхарча квартала задани кхоачашъергья 28-ча марта, продукцега дIадодар лохдергда 0,5 процент, хIаьта къахьегама овсарле лакхъергья 1,5 процент. Шера задани ханал пхи ди хьалха кхоачашъергья. Яхье баьнначарна юкъе даьха толамаш дикагIа да сталевара А. Ильясова, болат дIа-хьа деттачар Н. Касимцева, А. Подлинне, формовщикий бригадира И. Фирсова, кхычар а.

Металли материалаши мамогга кхояра, керда технологи юкъеяхьара мел эща хьалаш Iалашдаьд цеха кулгалхоша, лерттIа вIаштIехьбаьккхаб болх. Дика совгIат кийчдергда парте съезда «Красный молот» яхача завода сталелитейни цеха коллективо.

В. КУЗЬМИН,
«Красный молот» яхача завода сталелитейни цеха термист.

СЪЕЗДАГАРА СЪЕЗДАГА

КПСС XXII съездо хьалхашка оттадаь керттера экономически декхар — тkъаь шера чухьа коммунизма материально-технически база хьаелга да. Из база хьаяра юкъе шоашкара доагIа дакъа лаца дезаш ба мехкдаьтта доаккхача промышленноста болхлой а.

Мехкдаьтта даккхара техникеи технологии дегIаахар а лакхъялар а къоастам боллаш зен ходалеи йиш я вай, нохч-гIалгIай мехкдаьтта доахача предприятей масалашкара. Хьожаргда вай «Старогрознефть» НПУ шоланIарча методий пехага.

Цеха керттера декхар хинна дIаэттар Старопромысловски майдан энергетически хьакъехьа эггара нонагIа лаьгIденна мехкдаьтта тIоанаш, балха агент чуахийтара наькъаца искусственни Iоткъам а беш, карадерзаделга. Духхьала дIаала дезаш да цеха мехкдаьттахошта хьалхашка лаьттар бехктокхаме а атта доаца а декхар хинна хилар. ТIатоIам бу скважинаш хий во чулоацаш яр, хIаьта хий кийчдара технологе торо хилийтацар из хиланза даргдоацача боарамга кхоачадеш цIенде, маьшиа бацар насосий боахам а. Операторашти машинисташтеи атта дацар промысловикаша дIадехар кхоачашде — дуккхача хана мехкдаьтта хьалдахарах дIабаьнна низ тIоана юхаметтаоттабаь ца Iеш, кхы совгIа а хилийта. ХIаьта а халонаша кхерабацар уж нах, уж хьаькхашта тIагIертар лаьттан ченашта, тIаккха кот а баьлар.

Инженераш В. А. Демин, Г. П. Ермоленко, Н. Н. Козлов, операторaш Н. И. Понкратьев, С. С. Санарбаев, С. Г. Фурцев, дукха а кхыбараш санна болча хьакъалерча, инициативни болхлоша дукха а маьхера предложенеш йир тIатоIам бу скважинаш караерзаяра, тIатоIам беча трубопроводий система, насосий боахам эргабаьккха тоабара хьакъехьа, хIаьта цо торо а хилийтар балха агент планах оттаяьча объемашка кхоачаеш Iочуахийта.

Наха шоай болх, шоай декхараш дикагIа вIаштIехьа а доахаш кхоачашдеш хиларо йиш хилийтар хий кийчдара проблема, йизза еце а, керттерча даькъе кхоачашъе.

Цхьабакъда, коллектив цунах кхоачам хинна Iанзар. Кхоачашде дезаш а хинна, хьалхашка эттар производственни объекташта автоматизаци теледиспетчеризации яра дош. Эттара бехктокхамегIа а технологически хьакъехьа чоалханегIа а йолча объектех цаI яр боккхача тIатоIама компрессорни. Нагахьа санна цу тайпара йолча объекташта автоматизаци яра опыт Советски Союзе йоацаш хилар теркалдича, дика кхеторгда компрессорий болх автоматически лелабарга баккхар мел чоалхане а бехктокхаме а декхар да. Температурана тIахьожам лоаттабеча компрессора датчикех цаI болх ца беш сацаро, доккха хатар а доалийташ, машина эккхийта йиш йолаш хилар аьлча а ба кхоачам. Укхаза а новкъостал дир нах шоашта тIабилла болх дукха безаш, шоай балха участка хьакъехьа шоаш бехктокхаме хилар кхетадеш хиларо. ХIама вIаштIехьдаккха ховш шоаш хилар хьахьекхар компрессорни цеха начальника Н. Н. Кунова, воккхагIча машиниста В. К. Юркуса, автоматика юкъеяхьара группа инженера Р. В. Ломбига, дукхача кхычар.

ХIаьта семилетка тIеххьара шу цу башха-дикача коллективана белгалдаьлар Советски Союзе духхьашха 180 атмосферал тIех ТIатоIам а болаш балха агент чуухийтилга карадерзадарца.

Пятилетка шерашка хинна хувцамаш кхы кIезигагIа хьахьувкхац лаьттанна кIалхарча ремонта техникаи технологеи а. Мехкдаьтта даккхара балхий комплекса юкъе скважинашта лаьттанна кIалхарча ремонтал бехктокхамегIеи халагIеи йола операци корайоагIе тамаш я: насосно-компрессорни турбаши штангаши дIатIахьувзаяри юхахьувзаяри санна йола хала операци вIалла а лоадама механизаци йоацаш хилар, талевой оборудовании инструменти аьттув боацаш а еза а хилар, цу тIа а ха-оттам моллагIча тайпара бале а хадданза бус а дийнахь а болх бе безаш хилар теркалдича, тIаккха кхеторгда монтераштеи цар гIончаштеи тIалаттар мел йоккха физически хало я. Лоадам боацаш хинна а болх лер тIа ца хиларо скважинана эггара халагIа йола авари а болх берашта доккха хатар а хилийта йиш яр. Цхьабакъда, цу тайпарча хьалаца машар хила йиш яцар инженерни уйлани дикагIча производственникий-практикий земийи. Цудукха хьаю конструктивни хьакъехьа машша дика хилара гаьна йола юххьанцара насосно-компрессорни турбаши штангаши дIатIахьувзаяри юхахьувзаяри «Монганова механизма», «АД», «КТП» яхарий, кхыча тайпара йола механизмаш.

Уж белгалъяь механизмаш промышленни караерзаяра гIо дир скважинашта лаьттанна кIалхара ремонт еча дикагIча мастераща С. А. Обитова, Н. Н. Козлова, Г. Г. Якобсона, операторша В. И. Шаталова, И. Т. Музыкина, дукхача кхычар. Цар инициативо, уж творчески гIулакхаш деш хиларо йиш хилийтар, механизмаш промышленни юкъеяхьара процесс сихъяь ца Iеш, уж гаьнна дикагIа хулийташ тоде а.

Iилмаи производстваи, теореи практикаи цу тайпара боккъала а башха доттагIал хиларах хьахиннараш а ераш да. Лаьттанна кIалхара ремонт ю бригадаш Iалашъяьй «АПР-2» яхача тайпах йола насосно-компрессорни турбаш дIатIахьувзаяраи юхахьувзаяраи йолча яйгачеи аьттув болчеи механизмашца, электронагруженни насосашца болх бара юкъе дихьад «Октябрьнефть» яхача мехкдаьтта промыслай управлене конструкцех дола дIоагIа, дикка модернизаци а я, аттача яьккхай талевой инструмент, бригадашка кхаьчай «Бакинец», «А-40», «АК-50» яха а кхыйола а комплектни, мухь айбара сооруженешцеи хиланза яргйоацача оборудоване, инструментий комплексацеи Iалашъяь агрегаташ.

Дукха мехкдаьтта доалла керда моттигаш караерзаелга дувзаденна да уж кийчъяра гIирсий йоккха комплекс кхоачашъярца. Производственникашца Грозненски мехкдаьтта института Iилмахоша айхха цхьана къа а хьегаш вIаштIехьъяьккха мехкдаьттеи гази цхьан турбагIа гуляра йола эггара прогрессивнегIа йола система юкъеяхьаро торо хилийтар мехкдаьтта доалла Хаян-Корта, МалгIабик-Вознесенски, Эльдаровски яха керда моттигаш кийчъяра гIирсаш деча хана дукха а металли ахчеи кходе.

Семилетка шерашка дикагIа тоаденнад мехкдаьттахой технически кийчбенна хилар, дикка дегIабенаб инженерно-технически болхлой а мехкдаьтта доахача операторий а боарам. Цхьабакъда, дукхагIа хул партеи правительстваи, вай Советски паччахьалкхено царна хьалхашка увттаду декхараш а.

Нагахьа санна семилетка юххьанцарча шерашка даьхача мехкдаьттах дукхагIдар караганочокрайски горизонташкарча тIоанашкара мехкдаьтта доахача скважинай кIоарганасосни фондера даьхадале, тIаккха хIанз Нохч-ГIалгIайчен мехкдаьттахоша караерзаьй дукха мехкдаьтта доалла керда мезозойски отложенеш — ийттIа мелови коллектораш. Цар чура мехкдаьтта даккхар дувзаденна да лакхача дебиташца, тIатоIамашца, шерий факторашца. Иттазза гаргга дукхагIа хиннад «Горскнефть», «Малгобекнефть» яхача мехкдаьтта промыслай управленешка доаха мехкдаьтта, хIаьта цунца цхьана дегIаденад мехкдаьтта даккхара техникеи технологии чоалхане хилар а.

Шоай гIулакха тIехдика говзанчаш шоаш хилар хьахьекхад инженераша С. А. Плиева, М. Я. Паука, В. З. Руптекова, К. В. Матвеева, Б. П. Панфилова, дукхача кхычар: Цар кулгал а деш кхоачашхиннай цу районашкара мехкдаьтта дахара промышленность дегIайоалаяра планаш. Дукхабараштa фантази хетар цу планех хьалха.

Вай Коммунистически парте XXIII съезда сийленца накъабаха кийч а луш, Нохч-ГIалгIайчен мехкдаьттахоша керда декхараш тIайицад шоашта, хIаьта уж дерригa декхараш сийленца тIеххоачашдергхилара цхьаккха шеко а яц.

А. ВАЙНШТЕЙН,
«Грознефть» объединене мехкдаьттеи гази яккхара отдела воккхагIвола инженер.

Арахецача мехкдаьтта продуктай дикал лакхъяра, производствана дикагIа тIахьожам лелабергбола гIулакх дара Грозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода лабораторе коллективо дукха балхаш ду.

Завода № 3 йолча цехо беча балха ца хаддаш тIахьожам лоаттабара укх гарггарча хана производства юкъехьоргья ХЛ-3, ХЛ-4 яха хроматографаш. Цар ший ханнахьа гучадоахаргда хIара установка беча балха юкъе нийслу кхоачамбоацараш, уж дIададахара наьькъаш техкаргда.

Дукха ха йоацаш болх бе йолаеннай АРН-2 яха керда аппарат. Цо торо хилийтай мехкдаьттаца сийрда мехкдаьтта продукташ меллий ха, уж цIенагIа хьакъоастергйолаш гIулакх ду. Цунга хьежжа лакхъю чакхдоаккхача мехкдаьтта дикал.

Цул совгIа, дукха къахьег лабораторе болхлоша кокса бедала, парафина дикал лакхъяра. Уж мероприятеш кхоачашъеча хьинаре къахьегарца белгалбаьнна ба коммунистически къахьегама ударникаш нн. Бурлаенко, Шпигун, кхыбараш.

Сурта тIа: йоккхагIйола лаборантка Шпигун Надежда Васильевна АРН-2 яха керда аппарат караерзаеча болх беш я.

СОВЕТСКИ ЭСКАРЕИ ТIЕМА-ФОРДА ФЛОТЕИ ДЕННА НАКЪА ДОЛХАШ

СИЙЛАХЬЧА ИСТОРЕ ОАГIУВ

Советски Эскареи Тlема Форда Флотеи Ди хьатlакхоачача хана, массаза а дагаух вай воай герзашцарча низаша хьабеначa сийлахьча боевой наькъа этапаш. Цхьабакъда, вай Герзашцарча Низашта карагlдийнна деррига деналера гlулакхаш кхыметтел тlагlоллара а дийца варгвоацаш хиларах, са безам бар дог тохадолийташ йола «Операция Земланд» оалаш йолча операцена хетаяь алхха цхьа оагlув ювца.

1945 шу, Сийлахь-боккха Дай-мехка тlом чакхбоала шу дар. Советско-германски фронта къилбаседа -малхбузен лостамгахьа лира тlом дlаболабелар прусски милитаризма бlена юккъе — Малхбоален Пруссе, цхьан хана пхьарчаша - рыцараша машар безача прибалтийски къамашкара дlадаьхача лаьтташ тlа.

18 феврале эскара инарал И. Д. Черняховский вийначул тlехьагlа 3-ча Белорусски фронта бlунашта кулгалдеш вар Лакхехьарча Главнокомандоване Ставкера викал Советски Союза Маршал А. М. Василевский. Укх мугlарий второ команда еш хинна l-ча Прибалтийски фронта бlунаш бlуний Земландски Группа а яь, А. М. Василевскена дlакараделар.

Февраль бовш Маршала сона тlадиллар керттерчеи Малхбоален Пруссе эггара чlоагlагlчеи фашистски бlуний чlоагlаленна — Кенигсберга штурм кийчъелга а немецко-фашистски бlуний еррига группировка йохаелга а. Цу операцех «Операция Земланд» аьнна цlи тиллар.

Из lалаьмате хала операци кийчъяра тха йисар бутт ха мара яцар. Цхьаккха ди ца доадеш из болх дlаболабир инарал - полковник В. В. Курасов керте волча бlучий Земландски группа штабо. Оборона миштa хила еза а противника группировка а дикагlа тахка езар, lалаьмате низкъалча хьалашка бlунашта lалаьмате чоалханера перегруппировка яь яккха а хургйолча штурмана уж массе оагlорахьара кийчде а дезар.

Кенигсберга йоккхийча чlоагlаленех дувца дукха хургдар. Укх тайпара, белгалйоалаш йола духхьал цхьа эпизод дагайохийта хьожаргва со. Моастагlчун оборона хьалхарча линена рекогносцировка еш йолча хана тховй группа инженерни бlуний начальника инарал - лейтенанта В. В. Косарева теркам тlаберзабир аз lалаьмате дуккхача, 3—4 километр вlаши гаьна йолча рощицашта.

— Хlа-а, — хала а хеташ аьлар тха инженера, — уж рощицаш... Царна юкъе хьулаяь йоакк кхозза вlаштlаръяь йоккхий форташ...

360×200 метр йола моттиг дlалоацаш гонахьа гlолла танкашта дукхьала даьккха хих дизза дола 20 метр шера, 7 метр кlоарга ор а долаш дола lалаьмате боккха ялх саьна гlирс бар хlара форт... Уж тайпа форташ алхха хьалхарча рубеже пхийтта гаргга яр, цул совгlа города гонахьа ийс кхы а яр.

Дlахо гучадаьнначох, форташта юкъера йовкъаш дlалийцца яр аьшкабетонни доташ, бункераш, кхертloex етта чlоагlа зданеш. Гоннахьара оборона дика кийчъяь яр города еррига йоккхий зданеш, цун улицаши майдаши дов де кийчъяьча аьшкабетонни амбразурни точкашца, хьулаяьча танкашца, ши-шегlа лелача йоккхийча топашца къайла яр. Гобаькхка аьшкасаьргех яь карташ, минаш екха моттигаш, фугасаш, танкашта дукхьалара «ежаш», ораш - боангаш — уж йолла хlамаш цаl шоллагlчунца таръеш вlаштlехьъяьккха а царна хьалхашка гlолла массехк мугlарагlа тешшаме тlема низ оттабаь а яр. Городе латтар 130 эзар — штурм яра оаха кийчбаьраш миссел хlана бац аьнна —салтий юкъе бола гарнизон. Хетаргахьа, хlанзарча тlемий историе чухь цхьатарра хlана дац аьнна долча низашца эггара хьалха еш яр цу тайпара чlоагlача крепоста штурм. Обороне лаьттарий 4 эзар гаргга йоккха топи миномети яр, дуккха танкаши, штурмовой йоккхий топаши, дукха пулеметаш яр, гонна юкъеерзаьчул тlехьагlа массехк бетта баьал кхача бар. Лоархlаме дар гарнизона дукхагlа дола доакъош города чухьеи цунна гонахьарча Малхбоален Пруссе районашкеи баьхача нахах вlашагlтеха хилар а. Духхьал ший «бlена» юккъе вар моастагlа.

Штурм йолаяле хьалххагlа бlухойи командирийи дегаш ураоттадеш баь болх сов чlоагlа хиларах, дуккхача доарахоша командованега чlоагlа дехар дир госпиталашкара шоаш ханал хьалха арабовлийтар. Хlаране 250 фашист вийна болча бlухоша Сергей Ивановлч Акимовеи Александр Алексеевич Новокрещеновеи командованега письмо яздир. «Хlанз 2544 госпитале болх беш да тхо, — яхаш яздора цар. — Тlом булургбоацарга а лаьрхlа, госпитала штате дlаяздаьд тхо. Наlалт хинна фашисташ сатоха ца могаш гоама а болаш, сихагlа котало яккхар а ловш, Военни Советага дехар ду оаха Суворова орден лелаеча 91 Духовщински Краснознаменни дивизе, полковник Кожанов волча тхоаш дlахьожадар, цун командованех тlом бе лов тхона. Дизза дола бlухой тхо деце а, топ бе йоаллаe а хlаьта иштта из кхувса а могаргдолаш да тхо».

6-ча апрела бийсанна 3 сахьат даьлча тlом болабир тха разведывательни батальонаша. Цар цкъаьннахьеи бирсеи яьча атако ший фу де деза ца хойташ, духхьал корзагlа ваьккхар моастагlа, lуйренгахьа лестача хана мара гlаьметта бахканзар фашисташ, цул тlехьагlа дорха контратакаш йолайир фашисташа чухьийлха батальонаш тlехьашка кховса гlерташ. Чlоагlа лаьца лоаттайора моастагlо хьалхара рубеж, цхьабакъда, вай бlунаша атака ярах дикка тоайир шоай исходни позицеш.

lуйрийна 9 сахьат доалача хана ювла йолаелар ll-ча гвардейски эскара артиллере йоккхагlа йола калибраш. Цхьа сахьат даьннача гlолла цар «концерта» юкъеяьлар 39-ча, 43-ча, 50-ча эскарий артиллери. Ювлача эзараш йолча йоккхийча топий, минометий, «катюшай» низо оагадир лаьтта. Лелхамаша оттаьча морхаша къайлаяьккхар моастагlчун оборона. Цу дийнахьа хlама дика бlаргагуш ца хиларах вай самолеташ тlом латтача наггахьа мара тlайоагlаш хиннаеце а, цецвоаккхаш дар тlема сурт.

Эггара хьалха карабоалабьча моастагlчун салташа дахча лоткъамех, Кенигсберга гарнизона корзагlйоаккхаш низ бир советски артиллере. Цахаддаш деттача герзаша унзарбаьха цхьабараш эгlабир.

12 сахьат даьлча атаке яхар штурмовой отрядаши чакхъяла езаш йола танкаши. Са ца тохалуш, цунах фу хул хьежаш дар тхо. Юххера а коталон хьалхара белгалонаш яьлар — штурм еш долча эскарий хьалхарча эшелона соединенеши доакъоши моастагlчоа юккъе чулийлхар. Цу хана массехк форт гобаь яр. Цхьабакъда, моастагlчо дорха духьале йора. Моастагlчун шиь гаргга йолча дивизионо шоай берригa ала тlахийцар тха командно - наблюдательни пункта, кlуро юкъедерзадир долла хlама. Гаьна йоаццаш ийккхар йоккха снаряд. Баьддийрзар гонахьа мел дола хlама. Сона тlаккхийтар эккхама михо яьккха кора рама. Тхо кхыча помещене дахар.

Штурм яь хьалхара ди чакхдоаллаш оборона хьалхарча рубежера моастагlчун духьале кагийр тха бlунаша. Цар хьалаьцар моастагlчун ши форт, кхоъ гонна юкъеерзайир, города юхерча 15 поселкера арахкайсар гитлеровцаш, улицашта юкъе чlоагlа тlом баьчул тlехьагlа цар хьалаьцар 102 квартал. Кенигсбергах хургдар хаьда даьлар. Шоллагlча дийнахьа ший деррига низаш контратаке лаьхкар моастагlчо. Цхьабакъда, цигга тlахьайзача вай авиаце боккъонца хоадам бир штурмах хургдолчоа.

Тlемаца чуболхарий денал тlа-тlа совдувлар. Дзгадоагlа сона, 107-ча бригада артиллере управлени из кхувса йиш йоацаш телхача хана, моастагlчо кlирдаь деттача герза юккъе гlолла тlавахача сержанта Перестронина хьада ши саьрг летта а хетта, юхебисар тоабеш из воаллача хана цун оаглохи кулгахи минай гаргаш кхийтта. Ший низ эшалуш латтача хана, сержанта цергашца вlашкатоlайир хьадача саьргий юхьигаш. Юха а ювла йолаелар артиллери, хlаьта связисташта венна уллаш коравир турпал, чlоагlа вlашкатоlаьча цергашта юкъе йоахкаш саьргий юхьигаш а йолаш...

Шоллагlча дийнахьа кхы а моастагlчун массехк форт хьакараера. Королева Луизай форта штурм еча хана къаьстта белгалъяьлар цlаккха а цlи йожаргйоацача Зояй веший — Космодемьянский Александра командах хиннача ши-шегlа лелача йоккхача топа экипаж. Эггара хьалха штурмах чувахар из, тlахьожжаь йоккха топ теха форта коа наlараш йохаь дlа а яхийта, чухнахьарча коа чуиккхар из. Фашисташа герз lодиллар. Каравоалавир 350 салтеи эпсари, йоханза йола 9 танки 200 автомашини. Турпалера гlулакх карагlдаьлар цу дийнахьа лейтенанта Родителева цхьоалагlча саперни группана. Группа бlухоша, моастагlчун тыле кlоаргга дlачу а баха, шоай низ кlезигагlа боллашехьа а, баьча тlем тlа 15 зенитни йоккха топ хlалакйир.

Моастагlа вохавир шоллагlча оборонительни рубеже а, хlаьта цун керттера резерваш — пайдана йоацача яьхар. Кхоана 8 апрель да яхаш тховсара Кенигсберга коменданта инарала С. Лаша Кенигсберг йита шийна мукъа лулга дийхар командованегара. Цунна мукъа баланзар. Тlом соцаш бацар. Фашистски командоване, юххера а, Лаша приказ делар хьай бlунаш баьча гона кlалхардаха аьнна. Оаха еррига атакаш юхатехар, лоадамбоацдаш йола отрядаш мара тха бlунашта юкъеяланзар, хlаьта цига цар шоашта каш а лехар.

500 сагах латташ йола моастагlчун цхьа отряд 12-ча минометни полка огневой позицеш йолча тlаккхьчар. Цунна никъ бийхкар 18 шу даьннача связиста, воккхагlа волча сержанта Евсеева. Моастагlаша го баь вола из боккхача низа духьалъэттар. «Рус, караволаl» яхаш деттача цlогlарчашта цо луш дола жоп дорха дов дар. Тlеххьара патрон кхоачаяллалца тlом бир цо, хlаьта уж кхоачаеннaчул тlехьагlа дуккха цхьана болча моастагlашта юккъе чуиккхар из бе йоаллаш гранат а йолаш. Низаш цхьатарра доаца тlом лаьттача моттиге тlакхийра 12-ча минометни полка командира заместитель подполковник Зубец керте вола минометчикий отряд. Дегlал а баха летача минометчикаша 400 гаргга фашист вийра, хlаьта юхебисараш плен боалабир.

Гlулакх доацаш нах ца боабайтар духьа герз lодилла аьнна хабар дахьийтар Советски Союза Маршала А. М. Василевске гонна юкъеберзабаьрашка. Цхьабакъда, фашистски командоване духьале е лаьрхlар. Юха а кердача низаца дlаболабелар тlом. Го баь лаьтта моастагlчун бlунаш гулденнача города юкъамоттига тlаберзабир берригa артиллерийски авиацеи низ. Хlаьта цу хана города юкъе гlолла lодоагlача Прегель яхача хих дехьаяьлар 8-ча гвардейски корпуса соединенеш. Эггара хьалхагlа lоессар гвардейций группа: Вешкин, Гробец, Лазарев, Ткаченко, Шайдеревский, Шиндрат.

Кlеззига мара боацача майрача бlухошта духьалъяьккхар фашистий батальон, цхьабакъда турпалаш тlехьашка баланзар. Уж тlема духьалъэттар, юххейиса патронаш кхоачаяллалца летар. Низаш цхьатара доаца тlом латтача моттиге тха доакъош чулийлхача хана турпалех цхьанне кисара записка корадир: «Укхаза леташ, Даьхе, вежарий, йижарий, дай бахьан долаш байнаб гвардцейцаш. Моастагlчун кара ца болхаш летаб...».

9 апреле саррахьа городера лоархlаме мел йола объекташ советски бlуний кара яр.

Маршала Василевске ll-ча гвардэйски стрелкови дивизе штаба начальника полковника Яновскена тlадиллар духьале йоацаш капитуляци яра хьакъехьа ультиматум дlалунга. Яновске, Федоркои Шпитальники яха эпсараш шийца а болаш, 21 сахьат даьлча инарала Лаша командни пункте а ваха, цунга ший бlунашта приказ далийтар капитуляци яра хьакъехьа. Цул тlехьагlа, пленнеш баь гарнизона еррига командовани шийца а йолаш, Яновский ший бlунаш латтача юхакхаьчар. Кхоана 10 апрельда яхаш тховсара вlашагlхийтар Кенигсберга гарнизона пленеех латта эггара хьалхара колоннаш.

Советски герзо керда йоккха коталo яккхара сийна вай Даьхен столицо 9 апреле 3-ча Белорусски фронта салют делар кхо бlаь тkъаь йиъ йоккхача топаца тkъаь йиъ артиллерийски залп а тохаш. СССР Лакхехьарча Совета Президиума къаьсттача Указаца «За взятие Кенигсберга» яха медаль оттайир.

Цхьанна а хlаманца милитаристски Кенигсберга тара яц таханара советски Калининград. Из хlанз боккъонца йола социалистически город я ший сибатага диллача а, цига бахача нахa уйлашка диллача а.

Шоаш дунен чу даьккхача 48 шера дегlаухаш даьхача толамий доаккхало хьахьокх царна яь йола моллагlа а духьале агрессораштеи реваншисташтеи царел хьалха тlабахача гитлеровски фашисташтачул кlезигагlа бала болаш чакхъярг ца хилар. Хlанзарча lилмага долалургдолча эггара кердагlча герзаца кийчдаь да хlанзара Советски Эскари Тlема Форда Флоти.

Вай мехка вахаре йоккха событи — Советски Союза Коммунистически парте XXIII-гlа съезд хила гаргакхаьчача хана белгалдоакх Советски Герзашцарча Низий 48 шу. Советски Герзашцарча Низаша цlей белгалдоакх цар шоай низ чlоагlбеча, эскареи флотеи лични состава воински говзал эргайоахаш тоаечеи тlема кийчо даим лакхъечеи керда хlамаш карагlдувларца. Машара берригача доттагlашта тешшаме дош дала йиш я Советски Эскари Тlема-Форда Флоти фелал йоаь lерг ца хиларах.

Иван БАГРАМЯН,
Советски Союза Турпал, Советски Союза Маршал.

[АПН].

Колхозий отчетно-хоржама собранешкара

ХОЗРАСЧЕТ ЛЕРТТIА ЛЕЛАЕ

ДУККХАЧА доакъоех латта боккха боахам ба Наурски района «Россия» яха колхоз. Во къахьийгадац цу артела колхозхоша дIадахача шера. 1964 шера чуденачул кхо центнер дукхагIа да 1965 шера укхаза хIара гектара тIара чудена ялат, хIаьта деррига чудена ялат 1964 шера деначул 5 эзар центнер дукхагIа да. 1964 шера яьккхачул 170 килограмм дукхагIа я соахка хIара кхоабача Iаттагара яьккха шура, иштта ка хIара кхоабача Iаттагара яьккха шура, иштта дукхагIа яьхай кхы юртбоахама продукташ а.

Дукха ха йоацаш отчетно-хоржамий собрани хилар укхаза. Собране доклад яьча колхоза председатела П. Ф. Демченкос белгалдаьккхар, соахкара шу вай мехка беррига юрта боахама къахьегамхошта а санна, шоай колхозхошта а а чIоагIа лоархIаме хинналга.

1965 шера паччахьалкхенга ка бола ялат дохкара план 140,2 процент кхоачашъяьй колхозо, 3500 центнер йохка езача 3900 центнер гена раш дехкад, дуга 585 центнер чуя лерхIаш хиннача 1945 центнер чуевай. Цхьабакъда, белгалдоах председатела, духхьал тхангара дIамел иккха продукци йохкара планаш колхозо тIеххкоачашъяь яле а, массайолча участкашкара лаьрххIача тайпара лакха хьокхам чубенабац колхозо. Иштта ка бола ялат, план 14 центнер йолча 12,6 центнер мара даьннадац гектара тIара, фуалъяьха хьажкIаш, план 21,5 центнер йолча 14 центнер мара яьннаяц, хIаьта коартол геттара во хиннай. Цхьабакъда, докладчико дувцантара во хиннай. Цхьабакъда, докладчико дувцанзар соахка дIадийна ялат а кхыйола культураш а во хилара бахьанаш. Геттара кIезига дийцар цо колхоза хьалха латтарий опыт йоаржаяра шоаш фу даьд.

1964 шера 196 эзар сом мара пайда ца баьннача 1965 шера 435 эзар сом цIена пайда баьннаб колхоза, хIаьта цох хьайбаш леладарах хьахинар 66 эзар сом да. Бакъда, колхоза баьнна пайда дукха дукхагIа хургбар, нагахьа санна соахкара кхоачамбоацараши халонаши нийсъеннаецаре.

Колхоза экономика чIоагIъяра чакхдаьха гIулакхаш дувцаш председатела белгалдаьккхар шоаш кхаь комплексни бригада балха юкъе хозрасчета элементаш йоалаяь хилар а цунах дикка пайда баьнна хилар а. 50 эзар къахьегама ди кходаьд из бахьан долаш, транспорта пайданерча балха коэффициент 8 процент лакхъеннай.

Цхьабакъда, йоагIIача тайпара лелаяьяц колхозе планировании учети, комплексни бригадашта юкъе хозрасчет йоалаеш хьалхе а лерттIа кийчо яь яц, хIара бригада резерваш гучаяьхаяц.

ЛерттIа вIаштIехьдаьккхадац колхозе баьча балхах мах телалга а. Иштта, цхьоалагIча бригада фермерча болхлошта цу фермо шура яккхара план кхоачашъяь йоацашехьа план кхоачашъяьча шоллагIча ферма къахьегамхоштачул дукхагIа яздаьдар ахча.

Цу хьакъе дукха дийцар ревизионни комиссе председатела нов. Янова.

Духхьала кагий инвентарь йоаяр бахьан долаш 13 эзар сом ахча дайнад колхоза. Планах лаьрхIачул 2.260 центнер кIезигагIа чуийцад ялат. Дукха доахан Iаьхар дисад. Ши бIаь бежан кIезигденнад соахка колхоза хьайбаш.

Доаханна телха харбазаши хьакхарчашта соми буабарах хьайбай продукташка дIабаха мах плановичул лакхагIа ба.

Иштта дукхагIа да фуашка, коартолашка, баьца даарашка дIадахар а.

Во лелабаьб шоай болх объездчикаша. Нов. Ж. Демин бригадир волча бригада ферма йисте ухкача участкашкара гектара тIара бархI центнер мара хьажкIаш чуэцанзар, хIаьта цу кхай кхыча участкашкара чуийца хьувкъам шоза дукхагIа бар.

Укх шера хIара къахьегама денах 2 килограмм ялат, 30 грамм дуга, 90 кепиг ахча, чхьагIар лургда колхозхошта. ХIаьта лохагIа хьокхамаш даьхача кхоалагIча бригада членашта ахчеи продукташи кIезигагIа язъяьй.

Боахама расчет дIахо юкъе йоалаяра бригадашка массанахьа цхьатарра балха хьалаш вIаштIехьдаха деза, йоахар колхозхоша. Цу гIулакха лерттIа уйла е еза колхоза кердача правлене. Масала, кхыча бригадашкарчул дукха халагIа хиннад кхоалагIча бригаде балха хьалаш. Цига хий кулгаца дийхкад, колхоза правлене эшача хана транспорт ца хьожаяр бахьан долаш сом телхар.

Геттара кIезига дийцар собране малагIа торонаши резерваши я боахаме. Уж балха юкъе миштта хьоргья.

Соахка трактораша цхьан сменах мара баьбац болх. Пилорама, «Елочка» яха аппарат, кхыйола машинаш, материалаш яда колхозе пайда ца эцаш.

Боахаме хIанз болх бергболаш 726 колхозхо ва. Шерагара шерага тоалуш доагIа колхозхой вахар. ДIадахача шера керда клуб, механически мастерской, бани хьалъяьй. ХIаьта иштта дика йоакхо ю болх бе низ боацаш къабеннарий а. ДIадахача шера 196 сага пенси хьожадаьд.

Хила езача тайпара дика яц массаболча колхозхой къахьегама дисциплина — йоахар председатела а кхыча къамаьлаш даьча колхозхоша а. 35 саг ва колхозе соахка массехказа мара балха ара ца воалаш шоай боахамаш тоадеш, хIаьта Борзенко Еленас, Галаева Пелагеяс, Караблина Верас цхьаккха къахьегама ди даьккхадац.

Планах лаьрхIа хиннача боараме IалашъяьярдIадахача шера йол, хIаьта силоси чаи кхоачамхилла кийчдаьдацар, цхьабакъда, доакъара кхом бац яхаш дувцар собране. Цу гIулакхага хьажа еза колхоза керда правлени.

Кхашка шортта удобренеш тайсай, техника ремонт сихха чаккйоаккхаш латт.

Укх шера дIадахача шерарчул дукха дукхагIа ка бола ялат кходе деза колхозо. Цул совгIа, 425 тонн дулх, 880 тонн шура, 125 тонн тха дохка деза паччахьалкхенга. Уж декхараш кхоачашлеатта хургдац, цудухьа беррига колхозхой юкъеоза беза балха. Иштта лерххIача тайпара беррига боахаме лерттIа пайда эца беза хозрасчетах. Наурски районе Ленина цIерахча колхозе дика карагIдаьннад хозрасчет лелаяра гIулакх. Цар опыт Iомае мегаргья.

С. МАЙСИГОВ,
тха собкор.

Колхоза боахам дегIабоагIа

Шелковской района «Красный пахарь» яха колхоз дукха доакъош а долаш бола боккха боахам ба. Массехк шу да из рентабельни бола а районе хьалха латтача боахамашта юкъе лоархIаш бола а.

Укх деношка отчетно-хоржама собране гулбелар артела членаш. Отчетни доклад йир собране дукхача шерашка цу колхоза председатель волча нов. Белетова. Цо дийцар 1965 шу шоай колхозхоша миштта чакхдаьккхад.

Паччахьалкхен заказ кхоачашдар дувцаш, докладчико белгалдаьккхар шурийтарей фуашкарей дIаиккхача еррига юрта боахама продукташ йохкара план колхозо кхоачашъяь хилар. Планах лаьрхIачул дукха тIех деннад Даьхенна дулх, баьца даараш, комсаш, ялат, хIаьта планах вIалла дала дезаш а доаца дуга 1864 центнер еннай.

Докладчика анализ ю боахама хIара даькъа. Дика балхаш даьд 1965 шера колхоза кхаш леладераша. Юкъера лаьрхIача гектара тIара 24 центнер йоалаш дика хиннад ялат. Къаьстта дика хиннад кIа, гурахьа був мукх, кен, дуга. Дика хьийкъад колхозе баьца даараш, комсаш, сом. Уж культураш дика хилар бахьан долаш паччахьалкхенца йизза расчет е а колхозхой ялатаци кхыча продукташцеи Iалашбе а торо хиннай артела. Масала, труддоденах 2 килограмм деннад кIа, дуга — 0,1 килограмм, иштта баьца даараш, хьажкIаш, кхы продукташ. Растениеводствах колхозага кхаьча доход 948,2 эзар сом да, е 14,9 эзар сом планах лаьрхIачул дукхагIа.

Цхьабакъда, шера итогаш кхы а дикагIа хургьяр, нагахьа санна колхоза ерригача кхашкара балхаш деча бригадаша бокъонца шоай декхараш кхоачашдаь хиннадаларе. Докладчико вIаши нийсбу шин бригада болх. Нов. Михалченко керте латтача цхьоалагIча тракторни — кхаш леладеча бригадана хIара гектара тIара 26,3 центнер кIа, 24,9 центнер мукх, 17,7 центнер кен баьннаб. Планах лаьрхIачул совгIа 11166 центнер ялат чуденад цу бригада. Дика болх барах кхыча колхозхоштачул совгIа 1200 центнер кIа деннад цу бригада членашта.

Амма иштта къахьийгадац нов. Ботаев керте латтача шоллагIча бригада. Планах 19,4 центнер яла езача 17 центнер мара яьннаяц кIи, эрсий кIа 10 центнер яла езача 7,1 центнер яьннай, кен — 4 центнер. Бригада чудена деррига ялат планах лаьрхIачул 1603 центнер кIезигагIа да.

ХIаний цу шин бригада итогаш иштта вIаштIехьайоацаш? Цхьатарра дац цар лаьтташ, кхыдола хьалаш? Шинна а бригада цхьатарра да долла хIама. Цхьабакъда, цхьатарра бац бригадаша бу болх.

ЦхьоалагIча бригада лаьтта дика кийч а даь ханнахьа дIадийнад ялат, минеральни подкормка яьй, хий диллад. ШоллагIча бригада ший лаьтта лерттIа аханзар, ялат ханнахьа дIадензар, хIаьта хий диллара гIулакх геттара во леладора. 1965 шера тIоадал чуйолийта а вегетацинни а хий геттара во диллар. Цудухьа шоллагIча бригада ялат во хилар, кIезигагIа чудера.

Комсаш лелаеча бригадаша кхаьне а дика бир болх. 1152 центнер я цхьоалагIча бригада участка тIара планал совгIа яьина комсаш, 494 центнер яьлар шоллагIча бригадана, хIаьта кхоалагIчоа 2090 центнер яьлар. Духхьала ехкача комсех хьахинна ахча 155,9 эзар сом да.

Колхоза производственни деятельноста юкъе доккха дакъа дIалоац хьайбай боахамо. Цхьа МТФ-ей шиъ ОТФ-ей я колхоза.

Докладчико белгалдоах соахка шурий-товарни ферма болх во баь хилар. ХIара кхоабача Iатта лоархIаш соахка яьккха шура цул хьалхарча шера яьккхачул 29 килограмм дукхагIа яле а, шура яккхара а из паччахьалкхенга йохкара а план кхоачашъяьяц ферма. 2600 килограмм яр соахка планах хIара кхоабача Iатта лоархIаш яккха езаш хинна шура, яьккхар 2551 центнер мара яц. Цудухьа кхоачашъянзар колхозо паччахьалкхенга шура йохкара план.

Дукха доахан Iаьхар дисар колхоза соахка, профилактически обработка яра элеметарни правилаш телхаярах доахан цамогаш хиннад, цудухьа шура кIезига тийннай. Дукха шура лучарех 17 етт бийра, 30 совгIа етт остбаьлар.

Цу хьалашка а тIеххкоачацийора шура яккхара заданеш Г. Нугуманова, Е. Драничникова, М. Горбатовская, П. Идилова санна болча ферма хьалха латтача доаркаша. Цхьабакъда, цар опыт йоаржаяц, цар санна болх бе Iомабац кхыбола доаркаш.

Тха даккхара даькъе шоай планови заданеш кхоачашъяьй соахка шинна а жа-товарни ферма. Жа дебадара гIулакха шоллагIа йола ферма тIехьаюс. 90 Iаьхар мара кхебаьбац укхаза бIаь жийна тIехьа, дукха жа дойтад. Къаьстта во болх бу цхьайолча бригадаша. Масала, А. Атабаева бригаде хIара устагIанна тIера даьккха тха планах лерхIачул 0,6 килограмм кIезигагIа да.

Укх шера колхоза хьалхашка латта декхараш дувцаш докладчико белгалдаьккхар КПСС ЦК мартовски Пленума решенешка хьежжа болх тоабара кхы а дукха хIамаш дезаш хилар. 1966 шера 1200 центнер ялат, 1300 центнер баьца даараш, 5300 центнер дулх, 7600 центнер шура, дукха кхы юрта боахама продукташ йохка еза паччахьалкхенга. Из дулургдолаш да, нагахьа санна беррига колхозхой цу гIулакха оарцагIбоале.

Доклад йистеяьлча къамаьлаш дир 9 саго. Цар дийцар колхозерча кхоачамбоацарех. Колхоза зоотехника нов. Шадиева белгалдаьккхар шура яккхара а жа дебадара а план кхоачаш ца яр бахьан духхьал хьайбашта эсала гIулакх дари уж во кхабари хилар. ЧIоаггIа новкъарле ю фермашка механизаци яь ца хилар. Тоае еза даьгIенаш. Цу гIулакхий уйла е еза колхоза правлене.

Колхоза агронома нов. Мамбетова дийцар лаьттанцарча балхий культура лакъярах, хиш дехкача лаьттаех пайда эцара гIулакх тоадарах, къахьегам вIаштIехьбаккхарах. Дика организатораш керте латтача бригадаша ханнахьа ду деррига балхаш, дика хул цар хьокхамаш а.

Цудухьа чIоаггIа теркам тIабахийта беза бригадашта, звеношта керте инициатива йола нах нийсбара. Иштта уйла е еза 1966 шера денз дIадув фу дикагIа долча сортах хилийтара.

Жа Iуно Буртышева критика йир колхоза правленена цо сакманцикалла моллагIа хьалхагIа хьанийсбенна нах ухийташ хиларах. Iаьхара дIатIабаха а ца бухьаш хул цкъаза отарашка хьаахийта нах. Цунах доккха зе доал. Сакманшик ший болх бовзаш а безаш а хила веза.

Директораша санна указанеш а телаш лел боккхагIа бола жа Iуй. Цар декхар да жа Iушта новкъостал дар, жа доажаде а ваха веза воккхагIа вола жа Iу.

ЧIоагIа теркам тIабахийта дийцар собране балха материальни безам тIабахийтара гIулакх. ШоллагIча тракторни — кхаш леладеча бригада бригадира нов. Писаренкос белгалдаьккхар дIайийна культура планал тIех хьувкъаярах луш дола хIама из ца доагIарашта денна мотт тигаш хилар. Цу хьакъехьарча решенешка хьажа а нормативаш хувца а еза. Дика болх баьрашта сов луш санна тIера даккха деза къахьегама лур во болх болабаьрашта. КIезигъе еза административно — управленчески оппарат.

Дукха техника я колхоза доалахьа. Механика Чуденцева дийцачунга диллача хьалха моллагIа йолча МТС-е хулаш хинначул дукхагIа я из укхаза. Цхьабакъда, цунах боккъонца пайда эцара эша хьалаш дац. «Сельхозтехника» Iалашъяц колхоза эшача оатхалашца. По чIоаггIа новкъарле ю балха. Масала, 10 ши-шех лела комбайн я колхоза. Аккумулятораш ца хилар бахьан долаш буксираца ю царна завод, болх баь баьнна дIаоттаеш мара йоаяц. Иштта бу болх автомашинаша а. Цу гIулакхо доккха зе ду колхоза, доагор шозза-кхозза дукхагIа доагаду. Цу гIулакхага хьажар дех оратора колхоза правленегара.

Пренеш йисте яьлча колхоза правлене балхах лаьца решени а 1966 шера дола социалистически декхараш а тIаийцар собране.

М. ГАДИЕВ.

ДЕ ДЕЗАРАШ ДУКХА ДА

ДIадахача юртбоахама шера итогаш яь баьннаб совхозашка. КПСС XXIII съезда сийленца пакъа бахара къахьегама вахте а этта болх беш ба хIанз тха района фермашкареи кхашкареи къахьегамхой.

ЦК КПСС мартовски Пленума решенеех дика беркат даьлар юртбоахам дегIабоалабара, цун продукци дукхагIа яккхара, къахьегамхой материальни хьал - торо тоаяра.

ДIадахача шера тоъал дика толамаш даьхар района боахамий хьайбаш леладерашеи механизаторашеи. ТIагIертта къахьегарах баьца даарашкареи гидуаргашкареи дIаиккхача еррига продукташ паччахьалкхенга йохкара планаш кхоачашйир районо. Цхьабакъда, юртбоахама продукташ якара план кхоачашъяняр тха боахамаша. Масала, гурахьа дув ялат планах лаьрхIачул 7 процент кIезигагIа чудера районо.

Иштта «Назрановский» яхача совхозо лаьрхIачул 19 процент кIезигагIа чуера хьажкIаш, гурахьа дув ялат во хилар «Октябра 40 шу» яхача совхозе, планал кIезигагIа шекара свекла чуера «Экажевский», «Октябра 40 шу» яхача совхозаша.

Дика хиннадац хьайбай продукташ яхара гIулакх а. Шура яккхара план 90 процент, дулх — 75 процент мара кхоачашъяьяц районо.

Из хьал иштта хилара бахьан да лаьтта леладара культура лоха хилар, культураш дIаера ханаш телхаяр, хьалха гурахьа юв культураш хиннача лаьтта юха а гурахьа юв культураш ер, пропашни культурашта обработка вой ший ханнахьеи ца яр.

Тха боахамаша хIанз а во пайда эц юртбоахама техниках, цунга бизза болх байтац. Массанахьа вIаштIехьдаьккхадац тракторашка шин сменах болх байтилга.

«Октябра 40 шу» яхача совхозе условни цхьан тракторо планах 480 гектар оахам де дезача 323 гектар мара даьдац. Цо хьахьокх, дукхагIа долча даькъе трактораша цхьан сменах мара болх ца баьлгеи механизаторий кадраш лоха квалификаци йолаш хилари. 93 механизаторах цхьоалагIа класс йолаш цаI ва, шоллагIа класса йолаш — шиъ.

ХIаьта иштта лоархIамера кхоачамбоацараш дар района хьайбай боахамашка а. Боахамий цхьаболча кулгалхоша шоашта тIадилла гIулакх тесса леладарах дIадахача шера дукха доахан, хьакхарч, жа дайра.

Цу даькъе къаьстта во хьал этттар «Октябра 40 шу» яхача совхозе. 125 къона бежан делар цига.

Iалаьмате лоха я хьайбай продуктивность, дIадахача шера хIара кхоабача Iаттагара планах 1400 килограмм яккха езача 1141 килограмм мара яьккхаяц «Экажевский» совхозе. Дулхи шурей паччахьалкхенна дIаялара план кхоачашъянзар совхозо.

1964 шера хIара бIаь Iатта тIехьара 70 Iаса кхедаьча цу совхозе дIадахача шера 60 Iаса мара кхеданзар. Дукха доахан Iахар дисари искусственни осеменени во вIаштIехьъяккхари бахьан долаш хилар из.

Оттаянь кондици телхаеш района совхозаша дукха хьайбаш дIателарах 50 эзар сом совгIа зе хилар боахамашта. «Октябра 40 шу» яхача совхоза кондицех доацаш 246 бежан, 350 устагIа «Назрановский» совхозо 47 бежан, 591 устагIа, «Экажевский» совхозо 109 бежан дIаделар.

Боахамаш рентабельни халийтара новкъарле еш дукха кхоачамбоацараш да отделенешка, бригадашка, фермашка, кхыйолча производственни участкашка. Шоаш дер фуд ца ховш, де лерхIачун къаьстта оттаяь план йоацаш, шоай къахьегамах хьахулачох сакъердам боацаш кулгаллу цхьаболча управляющеша, бригадираша.

Ерригача отделенешка, бригадашка, фермашка хозрасчет юкъейоалаяйза яргIйоаца ха хьатIаэттай. Иштта болх вIаштIехьбаьккхача участка кулгалхошта хинна ца Iеш мугIарерча болхлошта а хьаштдолаш хургIа продукце единица яккхарга дIайолха средстваш кIезигъяр, кхояр.

Хозрасчет юкъейоалайича хIара бетта баьча балха итогаш ергья, хIаьта кердача бетта белгалара декхараш а увттадергда. Из лоархIамера болх бе беза экономисташа, счетни болхлоша, цул совгIа партийни, профсоюзни, комсомольски организацаша, директораша, совхозий керттерча специалисташа шоай кара а ийца хозрасчет боахамашта юкъейоалаяр дизза дIачакхдаккха деза. Дагалоаттаде деза боахамаш рентабельни хилийтарга бола никъ духхьал хозрасчет юкъейоалаярца мара боацилга.

ХIанз беррига низ тIабахийта бIаьстан балхашта кийчлуш ба тха района къахьегамхой. ДIадахача шерашкачул дукха хьалха цIендаьд района совхозаша бIаьстан юхье дIадувргдолча ялатийи гидуаргийи фу. Планах 2900 тонн хила езача 3000 тонн дIае коартол кийчъяьй укхаза. Трактораштеи кхыча юртбоахама техникашеи инвентараи ремонт елга оттаяьча ханал хьалхагIа а дикагIа а чакхдоакх.

Къаьстта боккха теркам тIабахийтанза баргбац механизированни звеньяй балхашта. Звеноцара механизатораш квалифицированни хила беза, царна производственни программа оттае еза, къоастамболлаш дIакъоастае еза звенос гIулакх дергдола участок, тIачIоагIъе еза техника, хIара культура кхеяра оттадаь технологически карташ дIадала деза.

ДIадахача шера итогаш а яь пятилетка хьалхарча шера лакхара социалистически декхараш тIаийцад тха района боахамашкарча къахьегамхоша. 1966 шера деррига ялат 30,4 эзар тонн, шекара свекла 25,9 эзар тонн, коартол 10,1 эзар тонн чуя, хIаьта паччахьалкхенна ялат 15,5 эзар тонн, коартол 4 эзар тонн, шекара свекла 23 эзар тонн, гидуаргаш 2,2 эзар тонн дIадала деза.

Хьайбай продукташ — дулх (дийна эзача) 640 тонн, шура 4,3 эзар тонн, тха 27 тонн даккха, хIаьта дулх 620 тонн, шура 3400 тонн, тха 43 тонн, фуъаш — 250 эзар, паччахьалкхенга дохка, иштта да декхараш.

Кхы а дикагIа болх бе, техникан Iилманеи карагIдаьннараш майрра производствана юкъехкахьа, хьалха дIалатта методаши дикагIа йола балха опыти хьал а лоацаш шерра дIайоаржае декхарийла ду тхо цу лакхарча социалистически декхараша.

ХIаьта уж декхараш дизза кхоачашдара еррига торонаш йолаш а я.

У. ЛЬЯНОВ,
Наьсарен района юртбоахама производственни управлене начальник.

ДУНЕ ЦХЬАН КIИРАХ

Космически заман пионераш

Белггала фантастически йола ший программа «Луна-9» яхача станце толаме чакхъяьккхача денз массехк ди даьннад, хIаьта, дуне цецдаларах хIанз а гIаь-метта данза да. ГIоръяьнна ювцаш я кхыметтел космически лаборатори Бетта тIа Iохоаяра факт ше а. Советски халкъа — космически заман пионереи из хьакхеллачуни — цIерах цахаддаш гIозбаьнна моаршалаш хетташи ловцаш доахаши каьхаташ ух Лаьттан притяжени меттел, Бетта притяжени а караерзаеш котало яккхарах. ХIаьта хьалхара сурташ Iалаьмате дика а долаш Лаьттан тIа Iочукхаьчача хана гIозбалар апогеяга кхаьчар. Дунен дерригача журналашеи газеташеи кепа теха араьяккхача хьалхарча репортажо хIара сага торо хилийтар ше цу тIа протулка еш волаш санна вай естественни спутника сурт шийна хьалхашка оттаде а цун ший тайпарча ландшафтаца безам баа а.

«БIаьшерен фотосурташа» а (иштта оал царех доазол дехьа) советски кепа йоазон тIа араьлхачеи 10 феврале пресс - конференце йийцачеи даннеша а Iилмахошка кхачийтар эггара хьалха Бетта тIа саг Iохоаварах йола дукха проблемаш къоастае йиш хулийташ йола Iалаьмате йIаьхий материал.

Космос караерзаяра историе керда оагIо боккха дунен халкъашта юкъера политически лоархIам болаш а я. Советски творчески уйлан цу котало но кхы а дукхагIа чIоагIъяь дIаоттайир космонавтикера вай мехка хьалхле. «Рейнджер» яхача американски зондо даьхача сурташа ца еннача тайпара дика информаци Бетта тIехен хьакъехва йолаш хургба хIанз, — язду «Вашингтон посто», — советски Iилмахой... «Бетта тIа лехкача цу лоархIамерча этапе эрсий хьалха лийлхаб. Доазол дехьарча кепа йоазоно белгалдоакх, космически станци «Бетта тIа кIаьдда Iохоаелга американски планах май бетта вIаштIехьдаккха лаьрхIа хилар, цхьабакъда, из де хьожаргбац, нагахьа санна долла хIама аьттув болаш дIадодаш хуле мара.

Космос караерзаяра даькъе вай Iилманеи техниканеи керда карагIдаьннача хIамах паха закономерно бIаргагу массе а — экономически, культурни, социальни — даькъера советски строя деррига Iалаьмате доккхий толамаш. «Нуэстра палабра» яхача аргентински газето дагадохийт, гIоравьннача английски писателя - фантаста Герберт Уэллса В. И. Ленинца къамаьл хинначул тIехьагIа Коммунистически парте кхоачашъе лаьрхIа йоккхий планаш кхоачашъюлургхилар дага ца хиннилгеи из утопи я аьина цо хьакхайкадаьлгеи. «ХIаьта хIанз, — язду газето, — 45 шу хьалхагIа къеи бехан хиннача мехко, кхыметтел фотоаппаратура дIамига завод а ший йоацаш хиннача мехко юха а деррига дуне цец - ама даьккхад. Сено вIаштIехьъялийтай из тамаш? Социализмо?.

Советски Союза низ дегIабар тешаме цIаьхка а хьахьоккхаш хилара раьза а болаш, вай планета тIара нах къаьстта а чIоагIа гIадбахаб. хIана аьлча уж дог тийша ба, из низ машари кхерамзлеи лораеш. Iазапаи тIемаи духьала латташ хиларах.

«Луна-9», — хьакхайкадора ливански радио комментатора, — машарен иразен дукха саго еш йола уйлаш, тIадохийта низаш, творчески хьега къа кхоачаш хилар. Космос караерзаеча яьккха из котало дикагIа дола вахар бахьан долаш саго лоаттабеча турпалерча къовсамера цун коталон символ а хинна дIаоттийла, Лаьттан тIа машара идей аьттув балар хилда советски космически кема Бетта тIа толаме Iохар».

Гонолула фарс

Вьетнама Демократически Республикана оакхарий хьисапе чуетташ лаьтта бомбаш 37 дийнахьа соцаелга хьакхайкадаьча США «машара наступлене» инсценировка чакхца ялар гучадаьнначул тIехьагIа, керда фарс оттайир ВIашагIкхийттача Штатий президента Джонсона. ХIанз из ловзайир Гавайски гIайренаш тIа. Сайгонски доал дераштa шоашта а дагадоацаш цIи яьлча санна сиха американски самолетаца уж цига дIаккхоачабир Джонсонаца «переговораш яра. ЛоархIам боккхагIа хилийтар духьа США Президента шийца Гонолулу бигар Iалаьмате дукха военни гражданскии советникаш а американскии кхыча мехкийн 300 совгIа корреспондент а.

Даьшеи марионеткашеи «дег тIара вошал тоссаш» вкаь дийнахьа кхетаче хилар «Принцесса Каюлани» яхача отеле. Из долла хIама чакхдаьнначул тIехьагIа малха даьлар документ — моттийта деттача цIогIацеи эсалча демагогецеи мара белгалйоалаш йоаца гавайски декларации.

ХIаьта а американски кхыча мехкийн обозревателаша белгалдаьккхар цхьа хIама — цу совещане лаьца никъ Iалаьмате кхераме хилар. Кхыметтел ВIашагIкхийттача Штаташта чухь а бокъонца бола политически кулгалхой лоархIаш боацача сайгонски марионеткаша президент Джонсонагара дош даьккхар «йизза котало яллалца йолча хана» Вьетнаме тIом лоаттабе лаьрхIа хиларах. Цхьадолча американски газеташа къайле яц Джонсона шийгара, конгресса ца хойташ, халкъагара пурам доацаш США кхел бIехачеи тийша болх боаллачеи къулбехьенвьетнамски узурпаторий клика кхелаца чIоаггIа ювзар бахьан долаш нах чIоагIа эгIазбаха хиларах. «Вашингтон пост» яхача газета корреспондента Кэррол Килпатрика Гонолулура яздора: «Цу вIашагIкхетарах, цунна гонахьа селлара чIоагIа гIар айяьяле а, хьахиннар хIама дац, гучох, догдоахийла йоври политически кхерамаш совдалари вIашагIа а ийна гIурт хилар мара. ВIашагIкхийттача Штаташта кхерам тIаотт сабаре ба ала йиш йоацача къулбехьенвьетнамски лидерацца Линдон Джонсон барта ваха тарлуш хиларах».

Бакъда, кепа йоазоно яхачох, сайгонски доал дераш тIабехарца вьетнамцашта гарга цар дайна сий лакхде а цу тайпара марионеточни режима гIулакхаш чIоагIде а лаьрхIа вар США президент. Цхьабакъда, гIомарийла елла лард хилар цу лоархIамех. «Вашингтон поста» цхьаькха корреспондента Уорд Джаета яздаьчох, цхьан вьетнамцо духхьал хьааьннад цунга: «Тха правительства кхетадац чIоагIали сийи КIайча цIенахи Гонолулухи тийша а доацаш, халкъах тийша хилар».

Наблюдателаша белгалдаьккхар американски военни бараш Гонолулу къаьстта чIоагIа тохабенна хилар. Цар гуччахьа хьакхайкадора Вьетнамера американски бIунаш шоаш дараш миссел кхы совдахеи ДРВ-ена кIиръяь бомбаш чуеттеи езаш хилар. Цу тайппара, Гонолулурча совещане керттера а эггара кхерамегIа а йола итог я хьалххагIе а вIаштIехьъяьха хинна Къулбе Молхбоален Азера агресси шеръяра планаш могаелга. Цо цIаькха а гучадоаккх Джонсона «машара наступленеи» ООН-ага цо даьча кхайкаралеи фарисейски маIан, гучадоаккх Вьетнамера гIулакхаш машара наькъаца къоастаде кийча ва президент яхаш американски пропагандо дувцар харц хилар.

Американски общественноста сатем ца боабе йиш яц тIа-тIа дукхагIа, ховшшехьа а ВIашагIкхийттача Штаташ азиатски материкерча боккхача тIема юкъеувзаро. Президента политикаца сенате цIенхашттa оппозици хиларах язду газеташа. «Дерригача дунен тIарча машара боккха кхерам ба из» аьлар цунах сенатора Морзе. Гавайе дIаводачеи юхавоагIачеи наькъа президент юха мел сецача пункте а хIаьта иштта Гонолулу кхаьчача а Вьетнамера американски агресси чIоагIа харцахьа лоархIаши бIеха тIом соцабелга дIадехаши долча лозунгашца духьалъухар цунна демонстранташи пикетчикаши.

Дагадоххарах аьлча, американски обозревателаша дийцачох, Гонолулура совещани сихъяь вIашагIтохара маIанех цаI дар «бунт хьоаяьча» сенаторийи президента «машара» декларацеша эгIазйигача общественностеи сатедар. Юха США кхаьчачул тIехьагIа белггала из дагахьа а долаш Лос-Анжелос телевидене гIолла къамаьл дир Джонсона. ФунагIа дича а, «Нью-Йорк пост» яхача газето яздечох, президента аьттув баланзар, «машара кхокха» роль бокъонца ловзае. «Цу къамаьло цхьанна а хIаманца тешам болийтац, — аьнна хет газета, — машара проблемаштеи переговораштеи бокъонца керттера теркам тIабохийташ хиларах».

Цу тайпара, Гонолулу ловзаяьча фарсо хьахьокх американски «тIема нераш» шоай халкъа хьашташи деррига дунен хьашташи, Вьетнаме мехкаш латтача цIийна чотах доаккхача дошоца сейфаш дукхагIа йиза гIертача топий паччахьаша леладер кхоачашдар духьа, ца лархIара мел кIоарга чудахад.

«Барт ца кхетача дешай хьакъехьа яь соглашенеш»

Парижерчеи Боннерчеи лоархIамегIа йолча кепа йоазон органаша тоъал дика сакхувш йоашх дукха ха йоацаш чакхъяьнна Францеи Малхбузен Германеи кулгалхой переговораш. Цу тайпара вIашагIкхетар ах шера цкъа хул 1963 шера, шин мехка юкъе къаьстта а йоккха гаргало тоссаеннача хана кулгаш яздаьча франко-малхбузенгермански договорага хьежжа.

Цу хана денз, бакъдар аьлча, кIезига хий Iодахадац Сенеи Рейни яхача хишта тIагIолла техкача тIаьшта кIалгIолла, хIаьта цунца цхьана Iобахаб цу хана сел чIоагIа гIар айяь бувцаш хинна «дег тIара баь барт» а. «Юкъарча рынкерча» соперничества (доал деча органа франце йIаьхха ханна бокъонца бойкотировани ярга дIакхаьчар гIулакх), Къилбаседа атлантически блоке барт эгIаро, малхбузенгермански бундесвер ядерни герзаца кийчъяра планех хетараш сов бе-бе хиларо, Вьетнамерча американски агрессе шо-шоай тайпара мах баро, франко-советски гIулакхаш тоадаларца дувзаденна Бонно беча дегабуамо, дукхача кхыча фактораша, шинна а мехка кепа йоазоно 1963 шера договорах «деннача документах» санна дувцаши хIаьта шин паччахьалкхен кулгалхой хан-ханнахьа вIашагIбеттабалар мадарра аьлча этикет лелаяр тIакхоачалеши, селлара чIоагIа шелийр «союз».

Бакъда, хIанзара, юххьанца денз дIалаьрхIача яхлагIа дола, хан-ханнахьа вIашагIкхетар кIезиг-дукха «барт тайнача» хьалашка хилар. Французски викало вIашагIкхетача ханна ях бетта эггара хьалха хьалаьцар «юкъарча рынка» доал деча органе яьсса лаьтта моттиг Малхбузенгермански тIема ведомства французски капиталистий сакхийнадар бундесвер герзаца кийчъяра керда заказаш дергхиларах. (ФРГ-ена гера дукхагIа лоаттадарга дилача США-гара юханиккхача шоллагIча моттиге латт Франци). Цул совгIа, дипломатически гIозарашка белгалдоаккхачох, шин мехка кулгалхоша кIезига къахьийгадац «йоккхий шеконаш» ца хилийтари лоархIамегIара проблемаш гоа ца яри духьа. Цудухьа переговораш йолча хана дийцар тоъал аьттув баьнна дола, шоллагIчеи кхоалагIчеи, керттерча даькъе культурни технический маIанера дешаш.

ХIаьта а, Елисейски двореца наIарген цун отела холлеи Эрхардага хьежаш лаьттача журналисташа белгалдоахар, канцлера юхьмараш цIимхара хинна хилар а хIаьта из, гучох, сел вела безам боагIаш ца хилар а» (Франс Пресс). Наблюдателаша теркал ца еш йисанзар цхьаькха сакъердаме факт а: къамаьлаш деча дакъа лоацаш хиннараша цIаккха а хьоахаданзар шин мехка юкъера гIулакхаш довзара хьалхагIа шерра юкъедоахаш хинна «союз» яха дош, хIаьта дукхагIа дийцар лаьгIагIа дола «барт цхьоагIон гIулакхаш» яха дош дар. ХьалхагIа массаза а кепа техе арайоахаш, переговорех баьина пайда белгалбоахаш хинна коммюнике а иштта кепа теха ара ца йоаккхаш йисар вIашагIкхийттачул тIехьагIа.

Цу доллача хIамаша кхы тIа а хьахьокх, партнераша, «Гардиан» яхача английски газето аьннача тайпара, «соглашени барт вIашагIа ца кхетача дешай хьакъехьа» мара яь ца хилар.

Пунца дувзаденна «Фигаро» яхача французски газето язду: «Барт вIашагIа ца кхийттараш, хьалхагIа а санна, цIенхаштта дешаш да. ВIашагIкхетача дакъа лоацаш вола уж шаккхе а вIашагIкъасте, тешам боабеши барт вIашагIа ца кхетийташи дола шайтIаш юхадахка тарлу. ХIанз укх сахьата шоаш даьхкалга хайтадац цар, цхьабакъда, уж кхы доагIарг а доацаш дIадаьннад оалалургдар малав?

К. БЕЛЯЕВ.
(ТАСС).

«СА IОАЖАЛ КЪОВСАМА ИЛЛИ ХИННА ЕКАРГЬЯ»

Берлин йоаккхаш хиннача советски эскара подразделенех цаI 1945 шера май бетта Моабит яхача фашистски набахтен юа чуйиккхар. Набахта саг вацар — е ха а е дийца нах а. Михо кегайора коара нувхаш, гIеттайора каьхата йисташ. БIухоех цхьанне теркам тIабахийтар эрсий алапашца язъяьча хьеккаяь хиннача каьхата цхьан листа. Хьал а ница, хьаннийсйир цо из (из хиннаяр немецки цхьан книжках яьккха оагIув) тIаккха цу тIа яздаь е мугIараш дийшар цо:

«Со, вовзаш вола татарий писатель Муса Джалиль ва, пленни хиларах Моабита набахта чувелла воал со, политически бехке веш ва со, хетаргахь, касттлалашха топаш тохаргья сона. Нагахьа санна эрсех волча цхьан сага е йоазув каракхоаче, согара са новкъосташка — Москверча писателашка моаршал дIалулда цо».

ДIахо язъяьяр поэта ший тIеххьара моаршал дохьийташ хиннача писателий тайпан цIерашц (царца вар Александр Фадеев а) Джамила дезала адреси.

Иштта кхаьчар татарски поэта патриота кхелах бола дай-мехка бена эггара хьалхара хоам.

ТIом йистебаьнна дукха ха ялалехь Францен Бельген гIолла гобаьккха хьакхаьчар поэта иллеш а бIаь гаргга стихотворени тIайолаш хинна ниьс-нийсъеннача каьхата листех хьадаь зIамига ши блокнот а. Моабитски цикл я аьнна дерригача дуненна дIаяйзай уж стихаш тахан.

Немецко-фашистски захватчикашца лоаттабаьча къовсаме къонахчал долаш къаьстта чIоагIа духьал оттарах воккхагIволча политрука Джалиль Мусайна 1956 шера 2 феврале Советски Союза Турпала цIи елар. ХIаьта 1957 шера «Моабитски тетрадь» яхача стихотворений циклах цунна — поэташта юкъе эггара хьалха — венначул тIехьагIа Ленински преми елар.

«Дуненнен дунен литературанен кIезига бовзац цIаккха довргдоаца сий доаккхаш шоай цIераш лергйоацача яьха поэташ, — яхаш яздора азербайджаний поэта Самед Вургуна, — бакъда Муса Джалиль санна довргдоацача йоазонцен кхыметтел валар а денал дола турпала гIулакх даь дIаоттадарцен шоай цIи лергйоацача яьккхараш ишта дукха бац. Ераш ба уж: сийлахь-воккха Байрон, Венгре халкъа поэт Петефи, турпал Юлиус Фучик, юххера а, Муса Джалиль».

1944 шера 25 августа фашистски палачаша вийра Муса Джалиль. Цхьабакъда, цун стихаш баьдеча Моабита набахтара ара а яьнна, дай-мехка цIакхаьчар: 15 феврале советски халкъо белгалдоаккх ший сий долча вIийкховзткъа шу дизар.

Кердачун кепа йоазон агентствас дешараш лу поэта турпала вахар а творчество а йовзаш воаллача татарий критика Рафаэль Мустафина. Джалила тIеххьара дешаш дувцаш йола статья.

Са валар уралатташе а хургда

Рафаэль МУСТАФИН, критик

Бера тIаьръюкъ миссел мара доаца зIамига, геттара кагийча алапашца листа яздаь ши книжкилг да. Итташ долча кулгашта бе яьхка цар картонах кулгаца хьаь беттагаргаш хьекхаяь а сийтта а я, каьхата къаьсткъаьстача чIегилгех яь цар листаш йистошкара хьекхаенна, йиаь я, простой къоаламца даь йоазош цхьаццайолчара дIадаьннад.

Уж да хIанз гIордаьнна дуненна довза Джалила Моабитски тетрадаш. Цар тIара стихаш шовзткъеи итт совгIа болча меттала перевод яь я. Уж еш миллионаша, цецбул царех, доккхал деш. Бакъда поэта-турпала ше даьча денал долча гIулакхах, къаьстта цун тIеххьарча деноех кIезига а юкъ-юкъера мара йоаца а сведенеш мара кхаьчаяц вайга.

1944 шера 1 январе язъяь я Моабитски шоллагIча тетрада тIара тIеххьара стихотворени. Фу хиннад поэтах а цун доттагIех а? Мича, маца, мишта боабаьб уж? Валале хьалха кхы цхьаккха хIама язде кхийнадий Мусий? Цу дерригнех укх тIеххьарча хиналца хIама дацар хаьдда ховш...

Юххьанца лерхIаш дар тIема пленни болча наха къайлагIара организаци вIашагIтохаши гитлеровски рейха духьал подрывной болх беши хиларах бехкебеш хинна Джалили цун цхьайтта новкъост-татараши 1944 шера январе-феврале боабаьб, яхаш. 1956 шера сентябрь бетта писателах Симонов Константинах кхийттав Муса чуваьллача камере цун лоалахо хинна бельгийски патриот Андре Тиммерманс, цо дийцар Джалиль тIеххьара бIаргавайра шийна 1944 шера август бетта Берлинерча Шпандау яхача военни набахта, яхаш. Набахтарча душе цхьана лувчаш хиннаб уж, Мусас ший доттагIчунга шорттига аьннад ше ве аьнна оттадаь приговор чIоагIдаьд. Джалила тIеххьарча деноех хIама ховш кхы саг коравагIацар.

1965 шера аьхкий Казане вена хилар Германски Демократически Республикера немецки публицист а переводчик а вола, дIаяхача хана фашисташта духьаларча болама юкъе хьинаре дакъа лоацаш хинна Леон Небенцаль. Цо дера Джалилеи цун доттагIийи тIеххьарча деноех дола лоархIамеи уйла тIайодаши дола документаш.

Дикача татарски поэта творчествана уйла тIаяхай Леон Небенцала цуи Моабитски стихотворенеш советски кепа йоазоно арама яьхханге а. Цу хаппа советски доттагIаша дехарах из леха волавелар немецки набахтенашка хиннача подпольщикех йола материалаш.

Цо письмо дахьийтар Плетцензее набахта хьалха священник хиннача, фашизмана духьал къовсам лоаттабаьча цIи хезача дуккхача наьха боабале хьалхара денош дувцаш долча «ТIеххьара сахьаташ» яхача книжка автор волча докторга Гарольд Пельхауга.

Бакъда доктора Пельхауна дагавагIацар лаьца ваьлла шийтта татар. ХIаьта цо Л. Небенцала письмо дIадахьийтар хьалха хиннача набахтен кхыча священникашка. Шпандау яхача военни набахта хьалха священник хиннача Малхбузерча Берлине вахаш хиннача Г. Юрыткос хабар дайтар.

«Сона дагавоагIа поэт Муса Джалиль, — яхаш яздора цо. — Из волча ухар со, се католически священник хиларах тарра, деша Гете книжкаш кхухьар аз цунна, сабаре беркате саг из хиларах тарра из лархIа волавелар со. Цуица Шпандау военни набахта боахкача цун новкъосташа чIоагIа лоархIар из... Цхьан инженераца камере воаллар из, цун цIи дага а ягIац сона (укхаза вувцар ва къайлагIа фашисташта духьал хиннача наьха кулгалхоех хинна Фуат Булатов — Р. М.) Джалила сона дийцачох, из ве суд яь вар эрсий салташта духьал тIом бе ца бахара ший мехкахой тIахьеха возваннеш кепа а етташ, цо дIайоаржаяь хиларах».

Джалильцаш боабаь ди дагадагIацар Г. Юрыткона. 1944 шера гуйран цхьан бетта дийнахьа уж боабаь хилар мара кхы хаьддадар хацар цунна.

Цу хоама уйла тIаяха татарски писатель Шайхи Маннур Берлине вахар. Священник Юрытко волча вахар из. Ш. Маннура хьаттар Юрыткога цо Джалила малагIа книжкаш кхухьар, аьнна. Из хиннадар Г. Юрыткос ший библиотекера немецки меттала Гете «Фауст». Бакъда из книжка дисадац священникага.

ТIаккха Ш. Маннур Г. Юрыткога хетта волавелар Мусий камерерча лоалахоех, цунна хайра Джалилаца цхьана набахта «политически критика» ярах ве суд яь хинна, бакъда тIехьагIа Юрыткоси католически церкваси дехарах мукъаваьккха хинна цхьа итальянски военнопленни вола, чIоагIа дынах теша саг ваьллалга. Цун тайпан цIи Г. Юрыткона йицъеннаяр, бакъда цунна дагадоагIар ше цунна камера чу итальянски меттала Данте «Божественни комеди» кхахьар. Иразах, из книжка хьакорадир. Титульни листа цIенача оагIон тIа къоаламца даь ах дIадайна итальянски меттала йоазув да. Из даьд 37 шу долча итальянца Реннеро Ланфредине. Йоазон тIа дар цу хана КъилбаседаИтале, Мантуе яьхача цун сесага адрес а.

Из йоазув даьча хана деиз дукха шераш дIадаха доллашехь, Ланфредине дуккхаза а ваха моттиг хийца йоллашехь, юххера а Леон Небенцала мегар итальянски доттагIий новкъосталца из хьалаха.

...Итале юхацIавеча, Ланфредине дIаяздаьд шийца мел хиннар, бакъда из кепа теха арадаккха мегадац цунна, «хIана аьлча цунга дукха ахча дIадолар».

«1944 шера 5 июне Шпандаурча набахта Муса Джалильи господин Булатови чувоаллача № 53 йолча камера чу веллар со, — яхаш язду цо Л. Небенцалага ше яздаьча письмо тIа, — со чIоагIа безаме тIайийцар цар. Тхох цу сахьата дика доттагIий хилар.

Цар дийцар сона ялх бутт хьалха доаде суд яь а да тхо, тхоаш доадарга а хьеж, яхаш. Боабарга хьежаш боллашехь сатийна а кхыметтел безаме а бар уж. Цу ханна сона байзар цар цхьабола новкъостий а — татараш, цар з яьяр нацисташта духьалара пропаганда. Бутт гаргга ха йоаккхаш хилар со цу камера чу. Цул тIехьагIа со, кхыча, № 153 йолча камере чувеллар, цига кхийтар сох Джалилеи Булатовеи доттагIий. Шийтта саг вар уж, берригаш боабе суд яь а болаш.

1944 шера 25 августа Iуйрийна ялх сахьат даьлча камера наIараш хьайийлар. Тайпан цIераш а йоахаш тIа а хьийха, жандармаша арадовла аьлар царга, «Сенна» аьнна хьаттача шоашта хап, аьлар цар. Цхьабакъда цар цу сахьата кхетадир из фуд. ХIама техча санна хийтар сона цар сайга аьннар хьахезача: «Хьо чIоагIа кхераш вар валарах. Тхо хIанз дала долх». Шоай ерригa хIамаш камера чу йитар цар. Уж арабоалача хана сона къаьгта яйзар коридора чу хьахозаш хинна вIаши къамаьл деча Джалилеи цун новкъостийи оазаш. ТIехьагIа аз хьаттар патерга Юрыткога фу хилар камере са лоалахой хиннача татарех, аьнна, цо аьлар, шийтте а цу дийнахьа Iуйран итт сахьат доалаш боабир уж. Уж боабаь моттиг сога оалалургдац, бакъда патера Юрыткона дукхагIа ха деза. Татараш «бела къежаш, къонахчал долаш» байра, яхаш дувцар цо.

Джалила набахта воаллаш стихаш язйорий, вIаши мишта къамаьл дора оаш, аьнна А. Небенцала шийга хьаттача, Ланфредине аьннад «Набахта воаллаш синьора Мусас дукха яздора, бакъда сона хац уж стихаш ярий... Аз Мусийца къамаьл дора немецки меттала, сайна ховчох».

Джалили цун соратникаши 1944 шера 25 августа боабаь хилар бакъду кхы цхьаькха документо а. Леон Небенцала дехарах Плетцензеерча набахта кхы тIа я каьхаташка хьожаш, Малхбузен Берлинерча адвоката доктора Каула набахтен журнала тIа корадир джалильцех вола Ахмет Симаев верах даь йоазув. Цу йоазонга диллача А. Симаев Шпандау набахтара Плетцензее хьавоалаваьв 1944 шера 25 августа, цу дийнахьа Iурра ве а вийнав.

Иштта хIама хилча цар тайпан цIераш хьа хIана хьекхаяц, аьнна хаттар отта тарлу. ГIулакх миштад аьлча, цу хана Гитлер ве гIертачул тIехьагIа ерригa политически набахтенаш тIаьнк аьнна хьалйиза хиннай, дуккха нах боабе болабеннаб, фашистски палачий кхувш хинна дац шоашта тIаяьхка формальносташ чакхъяха. Цкъаза бIарччача группашцара цхьа саг мара дIаязвеш хинна вац цар.

Джалильцаш боабаь моттиг хIана а яр я аьнна сеца яц. Священника хетачох (хIаьта шийна дагадоагIар бокъонца бакъда оалалац цунна) суд яь хинна татараш боабаьб Зеербурски тире, Шпандау къулбехьен — малхбузе массехк километр гаьна. Уж боа мабингге а Ланфредине къамаьл даьл цар хьакъе Юрыткоца, цо кхетадаьчох хьалъэхка боабаьб уж. Юххера а аьлча дукхагIча даькъе уж боабаьб Плетцензеерча набахтен коа, лаьрххIа цу гIулакха кийчъяьча помещене. Из бакъду доктора Каула Плетцензеерча набахтен журнала тIа корадаьча йоазоно а ший Iаьдала духьаларча заговора юкъе дакъа лоацаш хиннараш хьалъэхка боабе аьнна фюрера ше еннача указане а.

Укх тIеххьарча шерашка кхы цхьаькха а, хетаргахь, 1944 шера, хьалхара ши блокнот набахтара арадахьийтачул тIехьагIа язъяьча стихай блокнота лар корайай. Из дийцад хьалха фашистски набахта ваьллача, хIанз Архангельске хьехархо волча Михаил Иконникова.

1944 шера бIаьсти Михаил Иконников Берлинерча Тегельски набахта ваьллав. Цхьан новкъостага записка дIадала гIортарах надзирателаша чIоагIа йийттай цунна, цига даьча лазарах набахтен амбулаторе ваха а везаш. Укхаза вIалла дага а доацаш цунна бIаргавайнав тхьовра деиз шийна вовзаш хинна Ахмет Симаев. Симаева хоам а баь шоашта юкъе очередах латта массехк саг чакх а валийта, вIаши гаргга кхаьчаб уж, тIаккха Иконниковга цо дийцад доаде аьнна даь приговор чIоагI а даьд, касттлалашка шоаш доадергдолаш а да, яхаш. Из къамаьл деш Ахмета аьннад шийга да Джалиль Мусай стихаш тIайола книжка, из фуннагIадаь а набахтара дIаарадаккха деза.

Из гIулакх кхоачашдаьд Иконникова.

Цхьабакъда, атта дацар набахта тетрадь гуча ца доалийташ лораде. Каьхата юкъе а делла камера решетка арахьарча оагIон тIа дIатIадийхкад из блокнот Иконникова. Цкъа догIа делхаш ха эттача хана Иконникова ше вужаш кIалдехкача гале чу делад из, футтарийна санна, цу бусса камере чухьежар. Надзиратела корадир блокнот, цо из набахтен отделене начальникага дIаделар.

Иконников вIалла а шеквоалаш вацар из бахьан долаш ше вувргхиларах. Цхьабакъда гIулакх кхыча тайпара хилар. ШоллагIча бус из волча камере чу а вена, блокнот укханга юхахьаделар цо, тIехьагIа лоралуш хилалахь а аьнна. ТIехьагIа, Иконникова дувцачох, цу начальника топаш техай, цхьан немецки коммуниста вада новкъостал даьд, аьнна.

1945 шера 7-ча мая бус Иконников мукъаваьккхар тIом беш тIадоагIача Советски Эскара доакъоша. Сборочни фильтрационни пункте дIавахийтар из. Шварценберга малхбоалехьарча моттигера местечка яр из (цу местечка цIи дагаягIац Иконниковна). Цига Иконникова Джалила блокнот дIаденнад особи отдела майорага, цо дош деннад ше из писателий Союзе дIадохьийтаргда аьнна (цун тайпан цIи а дагаягIац М. Иконниковна). Цхьабакъда ший дош кхоачацдаьдац майора. Е Джалила стихаш тIайола блокнот а е из майор а хIанзалца хьакоряваьвац.

М. Иконникова дувцачох 7 x 9 сантиметраш хула зIамига книжкилг хиннад из, хIамашта тIахьерчадеча сирачен IажагIчен каьхатах даь, сирача картона беттагаргаш а йолаш. Iарбий кагийча алапашца язъяь хиннай цун листилгаш. Майорага ше дIадалалехьа. М. Иконникова дIахьекхад из блокнот шийна бовзача татарашка. Цхьана хьа гул а бенна цар цхьана йийшай Джалила стихаш.

Джалила гIулакх тохкаш да. Бердача документашен тешалашеи дувца мег вайна кхы а дикагIа доашхаш Джалила вахара тIеххьарча деноех, из верах. Бакъда цаI да къаьгга: советски наха эца мадоагтIара тIайийцар патриота валар. Цунах массанел а дикагIа аьннад Джалила стихаш тIа.

Гора оттаргвац со, палач, хьона хьалхашка. Хьа тутманх, хьа набахтара лай со вале а. ТIанхоачаргда са сахьат — со лергва. Халахь: ура а латташ лергва со, Iа корта тIера дIабохийте а.

(АПН).

А. А. МЯКИЕВ

ТIеххьара лоткъам

(Хетаю М. Джалила)

Фашиста цIимхара цIогIа
Хьаь тIа кхоачаш бирса дек.
НиI цIувзаеш баьккха чIега
ЦIаьхха лоткъам эца кхайк.

Халла гIетта ваьлар ара
Поэт, шортта боахаш ког.
«Тахан вайга кхайк тIеххьара,
Ла хьамалахь, маьржа дог!»

Цу дийнахьа фашисташа
Чувха ца веш из вигар.
Эпсар, хьалха санна воацаш,
Велавенна хьалгIеттар.

— Iоха поэт. ХIанзчул тIехьагI
Саго хьона низ бергбац.
Бакъда, тIеххьар дувц вай,
халахь.
Из хьо кхеро яхаш дац.

Ди мишта латт! — хьажал ара,
Цул хозагIа фуд хьона?!
— Хоза дар, оаш Iаьрждаь мара,
Делар цо жоп сатийна.

Цкъарчоа оагавелар фашист,
ХIаьта а дог ца хойташ,
Велакъежа хилар из йист:
— ЛадувгIа Iа уйла еш.

Дезал ба хьа, даьга хьежаш,
Валар нийса дий тIаккха?!
Iа беш боа тIом, хьа гIулакхаш
Сага дIаховрадац цIаккха.

Барта вола ха ца йоаеш,
Хьаькъала да хила хьо.
— Сацийта хIанз кхы дIаьх ца
деш!
ЛадувгIалахь сога Iа.
Аз кхетаду, хIанз а хьона
Коммунист ца вайзалга.
ХIанз а мукъах хац-теш шоана
Ха шоай йIаьха йоацилга.

Iазапаца яьнхxа совле
Кийпе йолаш хиннаяц.
Фашизма из бIеха уйла
Лаьтта дукха кхестаргьяц.

Ленина мохк эшо аьнна,
Оаш лаьца никъ кастлашха,
Каша бода шун никъ хинна
Цу тIа хIалак ше хургда.

Аьхно санна мухь а теха,
Фашист хьалъураийкхар.
Ийрча ваьккха поэт вихьа
Юха набахта чукхессар.

Човнаш ехкаш, укхан новкъост
Сов дог лазаш хьувзаш вар.
«Воша, каьхат!» — аьнна поэт
Хьакхетташе йист хилар...

Iаьржа бийса, аьшка пенаш,
Арахь ха деш фашист ва.
Поэта дог, сийгаш доахаш,
Денала дош кхоллаш да...

Са тессача яьлар топаш —
Вежар Даьхен сийлен веI.
Цу Iуйранна детта ца луш
Сецар турпала цун дог.

Бакъда, гIайттар тIьамал даьнна,
Шеца яздаь цун иллеш.
ТIахьехама оаз а хинна,
Даьржар денал кхайкадеш.

Мехкахой дегашка денаш
Даь чIир леха уж даьлар.
Фашизмаца лира къувсаш,
Шоай даь мехна цIакхаьчар.

Дог майрача шоай вIий цIи
Вай халкъашта йицлургьяц —
Даьхе бахьан Iодаха цIий
ЦIаккха эри дайнадац!

РЕЦЕНЗИ.

«ДЕНИС ДАВЫДОВ»

В. Соловьева «Денис Давыдов» яхача турпалерча комеде вайна гойт шерра йола халкъа эпопея. Стихашца язъяьча тексто цхьа ший тайпара сийлахьа лакхду историческичаргара (тIехдаьнна доккхача хьаькъалерча полководцагара Кутузовгара, фаьлгала вувцача турпалгара — гусарагара Денис Давыдовгара, денналерча партизанкагара — старостихагара Василисагара) деш юкъ-юкъе нийслуча ахархоех барашка кхачналца долча турпалерча эрсий халкъа кулаш...

Пьеса текст чакхъяллалца, цкъара турпале денал дIайдалаш, тIаккха дицлуш доаца эрсий бег бар долаш я, цунца цхьаь хинна вахаре хулаш дола лоадамбоацараш юкъе а доацаш, хIаьта цо актерашка идеех бизза бола никъ хьа а хьувкхийт.

Спектакль оттаьча РСФСР искусствай заслуженни деятель а Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артист а вола Б. Гронскеи художника — Нохч-ГIалгIай АССР искусствай заслуженни деятела Э. Валентиновеи вIаштIехьдаьннад монументальни а цуица цхьана совдараш доацаш а йолча оформленеца, йоккхийча, скульптурно-чIоагIача мизансценашца произведене идея дIакхетайойтилга.

Спектакль оттаьрашта карагIдаьнна Iалаьмате доккха гIулакх да Кутузовен (роль ловзаер — РСФСР-а Нохч-ГIалгIай АССР а заслуженни артист В. Оглоблин) дерригача эрсий халкъен куц-вIашагIа хадаргдоацаш цаI долга хIолуш хилар. Цхьаккха а тайпара сонтал курал йоацаш, дог цIена ва из. Цун декаш — халкъо доккха сий деши паччахьах ца вашаши да. ХIаьта дуккха а нах юкъе болча сценашка — мужгашца-партизанашца, денал долча гусарашца ше къамаьлаш деш ший возал тIадахац Кутузова, мичара, из царца чIоагIа бувзамаш дола цар доттагIа ва, цар деналгарен патриотизмагарен Iомаю цо полководца къонахчала чIоагIал.

КъайлагIа хIама доаца, юкъ-юкъе бег тохаш йола старостиха Василиса а (Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артистка Н. Чипиженко), Давыдова денщик Андрей а (артист Е. Хавричев), ший йиIий цIенача дегаца Денис дукхавеза цун дворови йоI Настя а (артистка Т. Малухина), кхыбараш а — уж берригаш а доккхача граждански декхара сакхетамах бизза а шоай дерригача цIенача дагара Кутузови Денис Давыдови санна болча, шоай са а ца кходеш, Даьхе моастагIчох кIалхаръяккха гIертарашта мутIахьа а ба.

Денис Давыдов (ловзар Г. Гладких) — из аттача гIолла шийна сийле яккха гIерташ хилара гаьна вола, уйлаех виза, демократични вокха Даьхен патриот ва. Цхьабакъда, актера сел дика хьахьокхалац цун тIехдаьнна денал хилара, из дувцилга йоацаш партизански тIем тIа майра хилара лард йола цун гусарски оамалаш.

Уж оамалаш нонагIа йоахк цун сапортача, денал долча доттагIех Бекетовахи (артист Н. Жирнов), Фигнерахи (артист М. Цицкиев). Дог гIозача гусарски иллештеи ирача беганштеи тIера вола уж шаккхе а дувцилга йоацаш бокъонца болча патриотий майрали къонала сапорталн йоаллаш ва.

Халахете а, Масленникова помесье хулаш йолча дуккха а нах юкъе болча сцена кIезиг-дукха эсала вувц низ бола моастагIа, мадарра дувцац французски эскар. Цо ший аргIанна, лохбу моастагIчуннарча тIем тIа халкъо тIаахийтача турпалерча низий мах. Цу сцено, спектакла монументальни стиль йоха а еш, кIаьдву кIезига тераллдулучеи вIаштIехьа доацачеи Маргой халхарца (артист Л. Карпенко), дуккха а нах юкъе бола сценаш хьахьекхай тIом беш долча эскара хьалашка хила йиш йоацача дозал долча эстрадни атракциона хьисапе.

Хьежараишта бакъхетаргдоацаш а эсала а да гусараш лата тIахьийлхача хана французаш корзагIбаьнна хьувзар, хIаьта шоаел гаьнна дукхагIа болча моастагIех лата тIахьийлхарий Iалаьмате доккхача деналах хеталушдар из бахьан долаш мелагIа а хул.

Хетаргахьа, эрсий исторе цхьа оагIув вайна хьалхашка хьаеллаш долча цу спектакло, бIарчча хьанийцача, театра репертуара юкъерча керттерчарех цхьа моттиг дIалоацаргья.

Г. ЩЕДРОДАРОВА.

МОСКВА. ССР Союза Доккхача театро «Гуш йоацача шахьарах Китежахи, къаьнача йоIах Фивронехи дола дувцар» яха спектакль оттаьй. Из Н. А. Римский-Корсакова эггара тIехьагIарча а чоалханегIарча а оперех цаI я. Столични сцена тIа из ца увттаю 30 шу дар.

Опера керттерча партешка ловз солисташ Т. Милашкина (Феврония), Е. Райков (Всеволод), А. Ведерников (аьла Юрий), В. Петров (Гриша Кутерьма).

Сурта тIа: спектакла шоллагIча ловзарцара сцена. Юккъе — Т. Милашкина.

К. Нассина сурт.
ТАСС фотохроника.

СПОРТИВНИ ХОАМАШ

Республика чемпион

БIаь клетка йолча шашкех ловзаш Нохч-ГIалгIай АССР-е хьалхара моттиг яккхара хинна яхь йистеяьннай. Чемпиона сийлен цIи яьккхай Грозненски Iилма-тохкама института инженера — геолога, «Труд» яхача спортивни общества ветерана Н. Н. Тряпицына (хIанз пенсионер ва из).

ШоллагIча моттиге ва 9,5 очко йола В. Сиденко («Труд»), кхоалагIча моттиге — яхье дакъа лаьцачарна юкъе массарел зIамагIа вола спартаковец Е. Рассказов. ЙиълагIа моттиг яьккхар «Урожай» яхача спортивни общества спортсмена И. Ибрагиева (9 очко), пхелагIа моттиг — Г. Саакова (8,5 очко).

Цар массане а кандидатски балла норма кхоачашъяьй.

В. ЛАНСКОЙ.

ШАХМАТАШ

Нохч-ГIалгIай АССР-е шахматех ловзаш хьалхара моттиг яккхара маIача наха юкъера яхь йистеяла йоал. ШийттлагIча туре цхьоалагIа разряд йолча Г. Сапроновца ловзаш спорта мастер В. Дорошкевич котваьлар. Шийттанех 9,5 очко я цун. ХIанзе а гуш да турнире котваьннача кхаьннена юкъе из хургволга.

Дика ловз Грозненски мехкдаьтта института студент Демушкин Валерий. ХIанз В. Демушкина 7,5 очко я. Мастералла кандидата норма кхоачашъяьй цо.

Цхьайттанех 7 очко йолаш ва мастералла кандидат В. Сергеев. Укх туре цхьоалагIа разряд йолча П. Аванесянал котваьлар из. Г. Егорушкин Г. Мовшовичаца ловзаш нийшар. Итт туре лайзача Г. Мовшовича бархI очко я.

Тахан яхьа юххера тур хургья.

В. ГВОЗДЕЦКИЙ.

Телевизори бIаргасаи

Телевизионни экранаш хIара денна леталу миллионаш йолча квартирашка, цхьабакъда, телепередачашка мел каста а малагIча хьалашка а хьежа мегаргда могаду къоастамбоаллаш дола хьехамаш хIанззалца хьа доацаш да.

Телепередачашка хьежараша каст-каста хетт, нагахьа санна саго экрана хьалхашка дукха ха йоахаш хилча бIаргаса толхадойхьогI, цхьадола бIаргий лазараш котдувлийталий-хьогI? яхаш.

Советски Союзе а доазол дехьа а дукха тохкамаш даьд. Эксперименташа гучадаьккхад, телепередачашка хьежарий бIаргаса массаза а яхар мо органически хувцалуш ца хилар. ХIаьта а бераш, къабаларгахьа бийрза нах, цхьадола бIаргий лазараш дола нах сов дукха телепередачашка хьежа мегаргбоацилга бакъ хилар гучадаьнна да.

Телепередачашка хьежаш дукха ха йоахаш хиларо, цкъа-дале, физиологически кIаьдволийт; шозлагIа-дале, сурт эгаш хиларах бIаргаш кIаьддолийт, къаьстта а хьахьувкха сурташ тIехлелхаш хилча; юххера а, экрана тIара сердал маьлха сердалал эргагIа я. Вай бIаргаш дIаIема маьлха спектр нонагIа йола сердала зIанараш IажагIа-баьццарча даькъера йоагIаш я, хIаьта телевизионни экран — чIоагIа сийрда а сердал спектора сийна-фиолетови даькъера йоагIаш а я. Цудухьа бIаргаш чIоагIагIа кIаьдлу.

Телевизорах уха ультрафиолетови зIанараш ерригаш а хIана яц аьнна сецаю экрана хьалхашка оттаьча кизга IоакЪо. хIаьта рентгеновски зIанарий низ, организмана хояллал влияни ца еш, селла кIезига а ба.

Цхьабакъда, телевизионни передачашка хьожача хана бIаргаш — кастагIа детталуш хиннад, хIаьта уж нонагIа даржаш а хиннад. Цхьадола лазараш долаш хилча цу тайпара дола хувцамаш ца хилча бакъахьа да.

Цул совгIа, советски медикаша даьча тохкамаша хьахьекхад, цхьадола нервни лазараш текхача е сетчатка талхарах операци яьча гаьнара хIама во гуча наха, бIаргаш бIагIара дийрзача гипертоникашта йIаьххача хана телепередачашка хьежар зенне долга.

УнахцIенача наха зе хургдац лерттIача боараме телепередачашка хьежарах, цхьабакъда, баьдеча а ца хьежаш, лерттIа электрически е дийнахьа хула сердал а йолаш хьеже.

Пайдана да Львовски картонажни фабрика арахеца кхо бос бола бленкаш е сердалафильт йола бIаргасаьнаш леладелга.

Телевизора экранаи цунга хьежараштеи (къаьстта а берашта) юкъера юкъ шин метрал кIезигагIа хила йиш яц. Гаьнара хIама е гаргара хIама во гуш болча наха доагIаш дола бIаргасаьнаш леладе деза.

Иветта ЗАРЕНИНА,
лор.
(АПН).

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦIеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара — 2-45-48; партийни вахарен, промышленнии, юртбоахамен, культуран, письмойн отделий — 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного, культуры и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

СФ05018, Заказ № 833.